

THE MODERN MAMMAL FAUNA OF THE LEFT BANK OF CANYON TRANSNISTRIA

Oleksandr Vikyrchak

Key words

mammals, Canyon Transnistria, dynamic component, rare species

doi

<http://doi.org/10.53452/TU2603>

Article info

submitted 09.12.2023
revised 28.12.2023
accepted 30.12.2023

Language

Ukrainian, English summary

Affiliations

Dnistrovsky Canyon National Nature Park (Zalischyky, Ukraine)

Correspondence

Oleksandr Vikyrchak; Dnistrovsky Canyon National Nature Park; 5b Stepan Bandera St, Zalischyky, Ternopil Oblast, 48601 Ukraine; Email: ol_vikirchak@ukr.net; orcid: 0000-0002-2683-9213

Abstract

The article analyses the current state of the mammal fauna of part of Podolian Transnistria, which lies between the rivers Zbruch and Zolota Lypa (southern Ternopil Oblast, Ukraine). To designate the region, the publication uses a term from old Polish sources—Canyon Transnistria—which reflects the prevailing landform. The area of research in old faunal summaries is mentioned only as part of wider regions, such as Galicia, western Ukraine, or Ternopil Oblast. Over the past decades, the number of publications on the mammal fauna of this particular region has increased substantially, which makes it possible to make a summary overview. The modern mammal fauna of the region comprises 60 species belonging to 7 orders, 20 families, and 41 genera. Over the past 75 years, the mammal fauna of the studied region has undergone significant changes. Its dynamic component is almost 27%. It includes species of recent immigrants (Blyth's pipistrelle *Pipistrellus lepidus*, mound-building mouse *Mus spicilegus*, muskrat *Ondatra zibethicus*), as well as two species that recovered their range (Eurasian beaver *Castor fiber*, wildcat *Felis silvestris*); the dynamic component also includes three extinct or probably extinct species—Geoffroy's bat (*Myotis emarginatus*), Podolian ground squirrel (*Spermophilus odessanus*), and European rabbit (*Oryctolagus cuniculus*). A group of phantom species has been singled out, which are known only from single old finds, and modern studies of these species are far from sufficient to understand their status. It includes the lesser mouse-eared bat (*Myotis oxygnathus*), Nathusius's pipistrelle (*Pipistrellus nathusii*), southern birch mouse (*Sicista loriger*), and Podolian mole rat (*Spalax zemmi*). Such species as the long-eared bat (*Plecotus austriacus*) and the pygmy field mouse (*Sylvaemus uralensis*) appeared in the lists of the mammal fauna of the region due to changes in taxonomy. The rare component of the mammal fauna comprises 18 species (30%). The article provides a brief description of the current state of mammal populations in the region. Conservation recommendations are given for rare species.

Cite as

Vikyrchak, O. 2023. The modern mammal fauna of the left bank of Canyon Transnistria. *Theriologia Ukrainica*, **26**: 3–28. [In Ukrainian, with English summary]

Сучасна теріофауна лівобережжя Каньйонового Придністер'я

Олександр Вікирчак

Резюме. У статті зроблено аналіз сучасного стану теріофауни частини Подільського Придністер'я, що лежить між ріками Збруч та Золота Липа (південь Тернопільської області). Для позначення регіону у публікації використано термін із давніх польських джерел — Каньйонове Придністер'я, який відображає панівні форми рельєфу. Район досліджень у ранніх фауністичних зведеннях згадується лише у складі більш широких регіонів, як то Галичина, Західна Україна, Тернопільська область. За останні десятиріччя кількість публікацій стосовно теріофауни саме цього регіону лавиноподібно зростає, що дає змогу зробити підсумковий огляд. До складу сучасної теріофауни регіону занесено 60 видів, що належать до 7 рядів 20 родин 41 роду. За останні 75 років теріофауна досліджуваного регіону зазнала істотних змін. Її динамічна складова становить майже 27%. До неї входять види новітні вселенці (нетопир білосмугий *Pipistrellus lepidus*, миша курганцева *Mus spicilegus*, ондатра *Ondatra zibethicus*), а також два репатріанти (бобер європейський *Castor fiber* та кіт лісовий *Felis silvestris*); у складі динамічної компоненти три зникли або ймовірно зникли види — нічниця триколірна (*Myotis emarginatus*), ховрах подільський (*Spermophilus odessanus*), кріль європейський (*Oryctolagus cuniculus*). Виділено групу фантомних видів, які відомі за одиничними давніми знахідками, а сучасні дослідження цих видів далі недостатні для розуміння їх статусу. До неї входять нетопир лісовий (*Pipistrellus nathusii*), нічниця гостровуха (*Myotis oxugnathus*), мишівка південна (*Sicista loriger*), сліпак подільський (*Spalax zemni*). Такі види як вухань австрійський (*Plecotus austriacus*) та мишак уральський (*Sylvaemus uralensis*) з'явилися у списках теріофауни регіону за рахунок змін у систематиці. Раритетна складова теріофауни — 18 видів, її частка становить 30%. У статті наведено коротку характеристику сучасного стану популяцій ссавців регіону. Для рідкісних видів наведені рекомендації зі збереження.

Ключові слова: теріофауна, динамічна складова, Каньйонове Придністер'я, рідкісні види.

Вступ

Вивчення ссавців України включає аналіз різноманітних регіональних аспектів, оскільки кожен регіон має унікальну фауну через різноманітність природних умов, клімату, рельєфу та інших факторів. Знання особливостей теріофауни регіону допомагає отримати повніше та докладніше розуміння природних процесів, що в свою чергу може бути корисним для сталого використання природних ресурсів та збереження екосистем, вони є важливими для розробки та впровадження програм охорони природи та вирішення проблем втрати біорізноманіття.

Дослідження теріофауни лівобережжя Каньйонового Придністер'я має майже 200-літню історію [Zawadzki 1840; Pietruski 1853]. Ці праці містять чимало важливої інформації про тогочасний стан фауни загалом Галичини, складовою якої є регіон Тернопільського Придністер'я. Деякі пізніші згадки про ссавців досліджуваних теренів знаходимо у працях А. Вежейського, І. Верхратського, М. Ломницького [Wierzejski 1867; Verkhratsky 1869; Łomnicki 1870]. Нагромаджені на початок ХХ ст. дані про теріофауну Західного Поділля узагальнені у працях польських дослідників [Niezabitowski 1933; Kuntze & Noskiewicz 1938]. У пізніших оглядах регіон неодноразово згаданий у виданні «Фауна України» [Abelentsev & Popov 1956; Abelentsev & Pidopichko 1956] та працях К. Татарінова [Tatarynov 1956, 1973, 1974].

Результати досліджень теріофауни Тернопільщини, проведених у II половині ХХ ст., узагальнено у довіднику «Фауна хребетних Тернопільської області» [Talposh & Pyliavsky 1998]. За останні десятиліття кількість публікацій щодо теріофауни Придністер'я значно зростає [Shevchyk 1998; Vikyrychak & Plushchansky 2020; Shtyk & Mamchur 2020]. Насамперед, вони стосуються зимуючої фауни троглофільних кажанів [Vargovich 1998; Kvasha & Vikyrychak 2000; Godlevska et al. 2005; Bashta 2017]. Вперше проведено дослідження літнього періоду життя рукокрилих [Tyshchenko 1999, 2004]. Нагромаджені матеріали дають змогу зробити підсумковий огляд фауни ссавців із врахуванням сучасних тенденцій її динаміки.

Метою цієї роботи стала підготовка огляду сучасного складу фауни, стану популяцій та місць поширення ссавців на лівобережжі Каньйонного Придністер'я, окреслення необхідних заходів щодо охорони раритетної складової теріофауни.

Характеристика регіону досліджень

У геоморфологічному відношенні регіон досліджень знаходиться у межах Подільського Придністер'я (підрайон Заліщицьке Придністер'я та підрайон Придністерське Опілля) [Tsys 1962; Zaverukha 1985] від впадіння р. Золотої Липи на північному заході до р. Збруч на південному сході (рис. 1). Зважаючи на панівні форми рельєфу, для зручності та скорочення написання у цій публікації використано термін із давніх польських джерел — Каньйонове Придністер'я, який відображає специфіку ландшафтів цих підрайонів та деяких інших як на лівому так і на правому берегах Дністра. Згідно з сучасним ландшафтним районуванням Тернопільської області, це — територія Придністровського природного району Західно-Подільської височинної області та частково Монастирського горбогірного лісового району Розтоцько-Опільської горбогірної області [Kovalishyn 2011]. В адміністративному відношенні це — південна частина Чортківського району Тернопільської області.

Південно-західну межу регіону наших досліджень становить унікальне морфологічне утворення — каньйон річки Дністер, один з найбільших у своєму роді у межах Європи.

Для деяких груп ссавців (зокрема роди *Spermophilus*, *Spalax*) Дністер є помітним ізолюючим чинником, який призвів до появи алопатричних видів по обидва береги ріки. Північно-східна межа проходить по лінії міст м. Монастирська — м. Бучач — м. Чортків — м. Скала Подільська — р. Збруч.

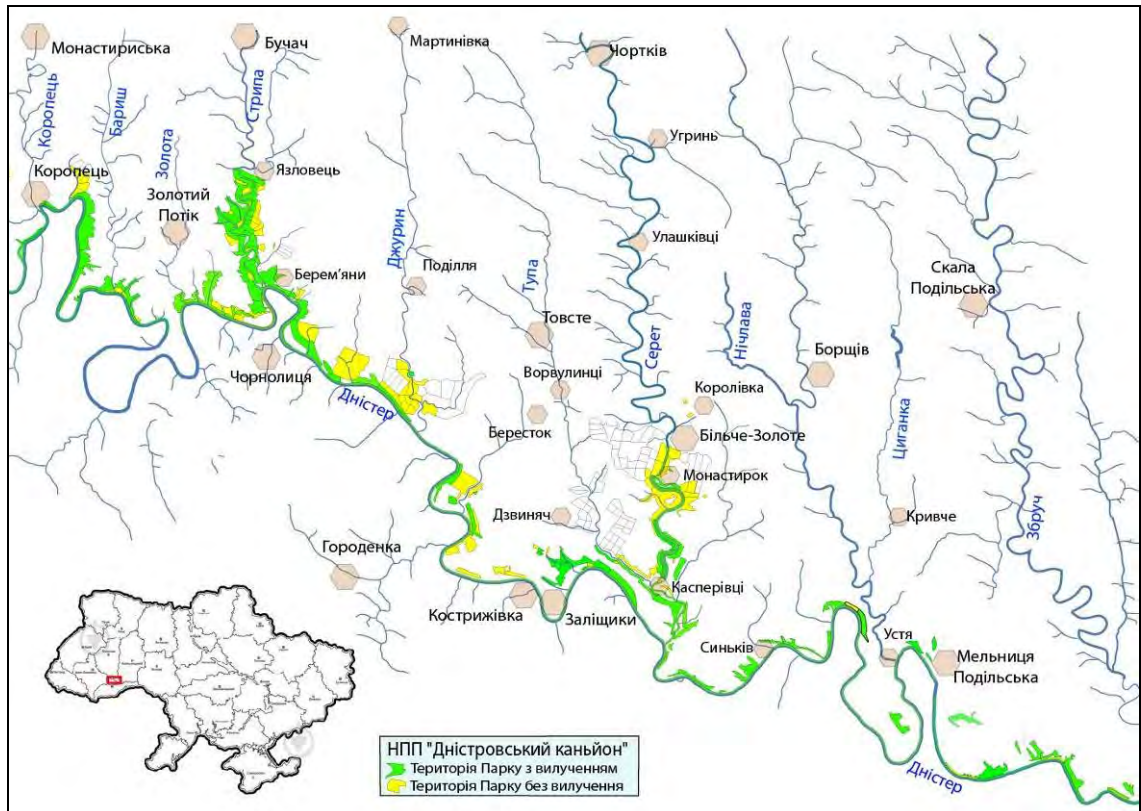

Рис. 1. Регіон Каньйонного Придністер'я на карті України. Місця деяких знахідок ссавців з прив'язкою до населених пунктів (пояснення в тексті).

Fig. 1. The Canyon Transnistria region on the map of Ukraine. Locations of some mammal finds linked to settlements (explanation in the text).

Для деяких груп ссавців (зокрема, для представників родів *Spermophilus* та *Spalax*) Дністер є помітним ізолюючим чинником, який призвів до появи алопатричних видів по обидва береги ріки. Північно-східна межа проходить по лінії міст Монастириська — Бучач — Чортків — Скала Подільська та р. Збруч.

Фонові форми рельєфу — підняті на висоти 200–350 м рівнини, що розчленовані вузькими каньйоподібними долинами лівих приток Дністра (рис. 2). У долинах рік формується особливий мікроклімат, тепліший аніж на підвищених плакорах. Здебільшого рівнинний рельєф визначає високий рівень розораності території. Лісистість незначна. Переважають ліси з граба та дуба звичайного, з домішкою черешні, липи, ясена. Сосна звичайна у штучних насадженнях, що активно закладалися у II половині ХХ ст., випадає і природно заміщується листяними породами. Ліси здебільшого приурочені до схилів річкових долин. На схилах південної експозиції збереглися степові ділянки.

На крутосхилах річкових долин затруднена або й неможлива господарська діяльність, тому тут флористичні та фауністичні комплекси зазнали найменшої антропогенної трансформації і є осередками високого рівня біорізноманіття у регіоні.

Починаючи з 1970-х років, у регіоні активізувався процес оголошення нових об'єктів природно-заповідного фонду. Тепер тут існує майже 300 заповідних ділянок¹ площею понад 50 тис. га, які відіграють важливу роль у збереженні біорізноманіття, у тому числі і різноманіття теріофауни. Найбільші з них за площею — НПП «Дністровський каньйон» та РЛП «Дністровський каньйон».

Матеріал і методи

Матеріалами для підготовки статті слугували оригінальні дані та результати аналізу літературних джерел, де згадується теріофауна досліджуваного регіону за останні 75 років. Польові дослідження проведено на базі НПП «Дністровський каньйон» у 2012–2023 рр. у природних і штучних біотопах з використанням загальноприйнятих методик [Zagorodniuk *et al.* 2002; Petrushenko 2002 тощо]. Використано матеріали моніторингу смертності тварин на 15 кілометровій модельній ділянці автошляху М-19 Бересток–Заліщики. До уваги брали підтвержені фотознімками повідомлення у соціальних мережах та у друкованих ЗМІ.

Назви таксонів наведено за останнім оглядом ссавців України [Zagorodniuk & Emelyanov 2012] з уточн. за: [Zagorodniuk & Kharchuk 2020]. Географічна прив'язка місць знахідок наведена відносно населених пунктів, без вказання територіальної громади, оскільки у регіоні, що досліджується немає однойменних сіл і міст. Для дрібних ссавців оцінки чисельності наведено у форматі «особин на 100 пастко-діб» зі скороченням пд»).

Рис. 2. Типовий елемент ландшафту досліджуваного регіону — каньйоподібні долини річок. Водосховище на р. Серет 2017 р.

Fig. 2. A typical element of landscape in the study area is canyon-like river valleys. Reservoir on the Seret River in 2017.

¹ За: «Переліки ПЗФ по територіальних громадах Тернопільської обл. (2023)»: <https://shorturl.at/dqFGN>

Акроніми «червоних» списків: ЧКУ — Червона книга України², БРК — Бернська конвенція, БНК — Бонська конвенція, СІТЕС — Вашингтонська конвенція, EUROBATS — Угода про збереження кажанів в Європі [за Godlevska *et al.* 2010], МСОП — Червоний список Міжнародного союзу охорони природи (за: www.iucnredlist.org).

1. Характеристика видового різноманіття ссавців регіону

У сучасній (останні 75 років) дикій фауні ссавців регіону налічують 60 видів (включаючи епізодичних мігрантів та інтродуковані види, що перебувають у вільних умовах і утворюють самовідтворювані популяції). Це представники 6 рядів 20 родин та 41 роду. Таксономічна структура теріофауни регіону наведена у табл. 1, а видовий склад — у табл. 2.

Таблиця 1. Таксономічна структура теріофауни регіону

Table 1. Taxonomic structure of the mammal fauna of the region

Ряд	родин	родів	видів
Мідицеподібні — Soriciformes	3	5	7
Лиликоподібні — Vespertilioniformes	2	7	17
Зайцеподібні — Leporiformes	2	2	2
Мишоподібні — Muriformes	8	17	21
Псоподібні — Caniformes	3	7	10
Оленеподібні — Cerviformes	2	3	3
Разом (6 рядів)	20	41	60

Таблиця 2. Сучасний склад теріофауни регіону³

Table 2. The modern composition of the mammal fauna of the region

Ряд, вид	Ряснота	Підстави занесення до фауни регіону
Soriciformes — Мідицеподібні		
<i>Crocidura suaveolens</i> (Pallas, 1811) — білозубка мала	рідк.	Відлов ловчими циліндрами
<i>C. leucodon</i> (Herman, 1780) — білозубка білочерева	рідк.	Відлов ловчими циліндрами
<i>Erinaceus roumanicus</i> Barrett-Hamilton, 1900 — їжак білочеревий	числ.	Прямі спостереження
<i>Neomys fodiens</i> (Pennant, 1771) — рясоніжка велика	рідк.	Прямі спостереження, відлов пастками
<i>Sorex araneus</i> L., 1758 — мідиця звичайна	звич.	Відлов ловчими циліндрами
<i>S. minutus</i> L., 1766 — мідиця мала	рідк.	Відлов ловчими циліндрами
<i>Talpa europaea</i> L., 1758 — кріт європейський	фон.	Прямі спостереження
Vespertilioniformes — Лиликоподібні		
<i>Eptesicus serotinus</i> (Schreber, 1774) — пергач пізній	рідк.	Виявлення на зимівлі у підз. схов.
<i>Myotis bechsteinii</i> (Kuhl, 1817) — нічниця довговуха	рідк.	Публікації [Godlevska <i>et al.</i> 2005]
<i>M. daubentonii</i> (Kuhl, 1817) — нічниця водяна	звич.	Виявлення на зимівлі у підз. схов.
<i>M. emarginatus</i> (Geoffroy, 1806) — нічниця триколірна	зник?	Публікації [Abelentsev & Popov 1956]
<i>M. nattereri</i> (Kuhl, 1817) — нічниця війчаста	рідк.	Виявлення на зимівлі у підз. схов.
<i>M. mystacinus</i> (Kuhl, 1817) — нічниця вусата	рідк.	Публікації [Godlevska <i>et al.</i> 2010]
<i>M. myotis</i> (Borkhausen, 1797) — нічниця велика	звич.	Виявлення на зимівлі у підз. схов.; знахідки літніх виводкових колоній
<i>M. oxygnatus</i> (Monticelli, 1885) — нічниця гостровуха	зник?	Публікації [Polushina 1998]
<i>M. dasycneme</i> (Boie, 1825) — нічниця ставкова	рідк.	Публікації [Vikyrchak 2018]
<i>Nyctalus noctula</i> (Schreber 1774) — вечірниця дозріра	звич.	Виявл. літніх колоній і зимових скупчень

²Перелік видів тварин, занесених до Червоної книги України (тваринний світ), 2021. Наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 19.01.2021 № 29.

³ Категорії рясноти в таблиці: зник? — ймовірно зниклий, зникл. — зниклий у природі, числ. — численний, звич. — звичайний, фон. — фоновий, рідк. — рідкісний, випадк. — випадковий, неоц. — потребує уточнення. Інші скорочення: «підз. схов.» — підземні сховища.

Ряд, вид	Ряснота	Підстави занесення до фауни регіону
<i>Plecotus auritus</i> (L., 1758) — вухань бурий	звич.	Виявлення на зимівлі у підз. схов.
<i>P. austriacus</i> (Fischer, 1829) — вухань австрійський	рідк.	Виявлення на зимівлі у підз. схов.
<i>Barbastella barbastellus</i> Schreber, 1774 — широкоух європейський	рідк.	Виявлення на зимівлі у підз. схов.
<i>Pipistrellus lepidus</i> Blyth, 1845 — нетопир білосмугий	рідк.	Виявлення на зимівлі у будівлях
<i>P. nathusii</i> (Keys., Blasius, 1839) — нетопир лісовий	неоц.	Публікації [Abelementsev & Popov 1956]
<i>P. pygmaeus</i> (Leach, 1825) — нетопир-пігмей	рідк.	Фіксації голосових сигналів 01.07.2017
<i>Rhinolophus hipposideros</i> (Bechstein, 1800) — підковик малий	звич.	Виявлення на зимівлі у підземних сховищах, знахідки літніх виводкових колоній
Leporiformes — Зайцеподібні		
<i>Lepus europaeus</i> Pallas, 1778 — заєць сірий	звич.	Прямі спостереження
<i>Oryctolagus cuniculus</i> (L., 1758) — кролик європейський	зник.	Публікації [Talposh & Pylyavskiy 1998; Vikyrychak & Bachynskiy 2019]
Muriformes — Мишоподібні		
<i>Sciurus vulgaris</i> L. 1758 — вивірка звичайна	фон.	Прямі спостереження
<i>Spermophilus odessanus</i> Nordmann, 1842 — ховрах подільський	зник?	Вказівки місцевих на існування у 1960-х рр.; публікації [Tatarynov 1956, 1973]
<i>Sicista loriger</i> (Natuthius, 1840) — мишівка південна	неоц.	Публікації [Sokur 1963]
<i>Glis glis</i> (L., 1766) — вовчок сірий	звич.	Візуальні спостереження
<i>Muscardinus avellanarius</i> (L., 1758) — ліскулька руда	звич.	Візуальні спостереження
<i>Castor fiber</i> L., 1758 — бобер європейський	звич.	Сліди життєдіяльності
<i>Micromys minutus</i> (Pallas, 1771) — мишка лучна	звич.	Візуальна фіксація гнізд
<i>Apodemus agrarius</i> (Pallas, 1771) — житник пасистий	фон.	Відлов пастками згідно методик
<i>Sylvaeus tauricus</i> Pallas, 1811 — мишак жовтогрудий	фон.	Відлов пастками згідно методик
<i>S. sylvaticus</i> L., 1758 — мишак європейський	звич.	Відлов пастками згідно методик
<i>S. uralensis</i> Pallas, 1811 — мишак уральський	неоц.	Літературні дані [Shevchuk 1998]
<i>Mus musculus</i> L., 1758 — миша хатня	фон.	Відлов пастками згідно методик
<i>M. spicilegus</i> Petenyi, 1882 — миша курганцева	звич.	Сліди життєдіяльності
<i>Rattus norvegicus</i> (Berk., 1769) — пацюк мандрівний	числ.	Прямі спостереження
<i>Cricetus cricetus</i> (L., 1758) — хом'як звичайний	звич.	Прямі спостереження
<i>Arvicola amphibius</i> (L., 1758) — шур водяний	рідк.	Прямі спостереження
<i>Ondatra zibethicus</i> (L., 1766) — ондатра звичайна	звич.	Прямі спостереження
<i>Myodes glareolus</i> (Schreber, 1780) — нориця руда	числ.	Відлов пастками згідно методик
<i>Microtus arvalis</i> (Pallas, 1779) — полівка європейська	числ.	Прямі спостереження
<i>M. subterraneus</i> (Selys, 1836) — полівка підземна	рідк.	Відлов пастками згідно методик
<i>Spalax zemni</i> Erxleben, 1777 — сліпак подільський	зник?	Публікації [Skilsky 2017]
Caniformes — Псоподібні		
<i>Felis silvestris</i> Schreber, 1777 — кіт лісовий	неоц.	Прямі спостереження, знахідки загиблих на автошляхах
<i>Canis lupus</i> L., 1758 — вовк	випадк.	Повідомлення сторонніх спостерігачів
<i>Vulpes vulpes</i> (L., 1758) — лис рудий	фон.	Прямі спостереження
<i>Martes martes</i> (L., 1758) — куниця лісова	рідк.	Прямі спостереження
<i>M. foina</i> (Erxleben, 1777) — куниця кам'яна	звич.	Знахідки загиблих на автошляхах
<i>Mustela putorius</i> L., 1758 — тхір темний	рідк.	Прямі спостереження
<i>M. erminea</i> L., 1758 — горностаї	рідк.	Встановлено спостереженнями
<i>M. nivalis</i> L., 1766 — ласця	звич.	Встановлено спостереженнями
<i>Meles meles</i> L., 1758 — борсук європейський	звич.	Прямі спостереження
<i>Lutra lutra</i> (L., 1758) — видра звичайна	звич.	Прямі спостереження
Cerviformes — Оленеподібні		
<i>Sus scrofa</i> L., 1758 — свиня лісова	звич.	Прямі спостереження, сліди діяльності
<i>Capreolus capreolus</i> (L., 1758) — сарна європейська	звич.	Прямі спостереження, сліди діяльності
<i>Alces alces</i> (L., 1758) — лось європейський	випадк.	Фотофіксація від сторонніх спостерігачів

2. Динамічна складова теріофауни регіону (за останні 75 років)

За останні 75 років теріофауна досліджуваного регіону зазнала істотних змін. Її динамічна складова становить майже 27%. Новітні зміни у складі теріофауни регіону відображають загальні тенденції властиві для теренів заходу України

2.1. Новітні вселенці та репатріанти

Нетопир білосмугий — *Pipistrellus lepidus*. Донедавна вид відмічався лише у південних областях України. В останні десятиліття ареал цього виду невпинно розширювався на північ. На початку 2000-х років були знахідки цього виду у сусідніх Чернівецькій та Хмельницькій областях [Sachanowicz *et al.* 2006], а вже 16.02.2010 сім особин (6 ♀, 1 ♂) нетопира білосмугого знайдено у стані гібернації під час ремонту будівлі (між віконною рамою і стіною) у м. Заліщики [Godlevska 2012]. Інша група особин цього виду виявлена наприкінці травня у с. Касперівці (також при заміні вікон), 28.02.2022 одну особину знайдено всередині приміщення у м. Заліщики. Ці та нові знахідки у м. Тернопіль та Хмельницькій обл. [Drebet 2018] вказують, що нетопир білосмугий став складовою теріофауни Поділля загалом.

Миша курганцева — *Mus spicilegus*. Згідно з літературними даними, у 1980–1990-х роках ареал цього виду на Поділлі займав лише його південну частину [Zagorodniuk & Berezovsky 1994]. В останні десятиріччя продовжується експансія *Mus spicilegus* у північному напрямку [Zagorodniuk 2019]. У межах досліджуваного регіону вид вперше виявлений у 2009 р. завдяки знахідкам курганчиків на полях між селами Вигода, Колодрібка та Синьків [Smirnov & Malik 2011]. Нами впродовж 2012–2020 років курганчики зафіксовані у 17 точках. Деякі з цих знахідок з дозволу автора згадано у публікаціях колег [Zagorodniuk 2019]. Виявлення припадало на осінні та зимові місяці. Регулярні знахідки курганчиків (рис. 3) свідчать, що цей вид став звичайним представником місцевої фауни. Аналіз сучасних точок виявлення виду доводить активну експансію *Mus spicilegus* у північно-західному напрямі, що дає підстави вважати ймовірною наявність виду значно північніше. Причинами успішної експансії очевидно стали кліматичні зміни останніх десятиліть і спричинені ними (а також соціально-економічними чинниками) зміни у структурі посівів сільськогосподарських культур. Потепління клімату та зростаюча аридизація сприяли прогресуванню у регіоні умов, притаманних степовій зоні, де цей вид еволюціонував і до яких найкраще пристосований [Vikurchak 2020b].

Бобер європейський — *Castor fiber*. У результаті надмірного промислу в XVII–XVIII ст. вид був майже зовсім знищений на всьому обширному ареалі, що охоплював лісову зону Європи та Азії. Вказівки, що бобер населяв у ті часи територію лівобережжя Каньйонного Придністер'я, нам невідомі. У 1930-х роках в Україні бобер траплявся лише у трьох північних областях, а загальна чисельність не перевищувала 100 особин [Sharlemagne 1949].

Рис. 3. Новітні вселенці Каньйонного Придністер'я: миша курганцева (курганчики) (окол. с. Добрівляни 15.11.2013 фото автора), ондатра (окол. с. Олексинці, 01.05.2023, фото Т. Микитюк).

Fig. 3. The newest inhabitants of Canyon Transnistria: mound-building mouse (mounds) (near the village of Dobrivlyany, 11.15.2013, author's photo), muskrat (near the village of Oleksyntsi, 01.05.2023, photo by T. Mykytiuk).

Завдяки реакліматизаційним заходам, які особливо активно проводилися з 1950-х років, ареал бобра почав розширюватися, а чисельність різко зростає. Вид відновив свої популяції у лісовій зоні України, звідки на початку XXI ст. продовжується розселення цього виду у західному і південному напрямках. Згідно з літературними вказівками, на межі досліджуваного регіону вид з'явився на початку XXI ст. [Buchko 2010], а вже 2013 р. нами встановлено проживання виду у північно-західній частині Середнього Придністер'я (р. Дністер поблизу с. Устя Зелена). Швидкість експансії бобра по Дністру з півночі на південь становила 30 км за рік [Vikyrychak 2020a]. Станом на 2022 р. бобри заселили не тільки Дністра у межах регіону, але й проникли на північ по притоках углиб Подільської височини щонайменше на 30 км. Враховуючи високі темпи новітньої експансії, можна спрогнозувати повне освоєння ним західно-подільської частини басейну Дністра у найближчі роки.

На Дністрі бобри поселяються поблизу крутих глинистих берегів, зручних для облаштування нір. Основним кормом являються верби, рідше трапляються погризи тополі та клена ясенелистого. На притоках Дністра бобри облаштовують загати, вище яких у заплаві виникають значні за площею водойми (див. рис. 4). У деяких випадках затопленими виявляються господарсько цінні ділянки та об'єкти (городи, дороги), що викликає незадоволення місцевого населення. Випадки здобування бобрів заради хутра нам невідомі.

Ондатра звичайна — *Ondatra zibethicus*. Згідно з літературними даними [Tatarynov 1956] у 1950-х роках ондатри на теренах Придністер'я не було. Перші знахідки виду на Тернопільщині (у тому числі і на межі з Каньоновим Придністер'ям), описані у літературних джерелах, припадають на середину 1960-х років. Згаданий автор вказує на знахідки ондатри у селі Іванів та м. Бережани Тернопільської обл. у 1966 р. [Tatarynov 1973]. У джерелах кінця XX ст. вказано на поширення ондатри у кількох районах Тернопільщини [Talposh & Pyliavsky 1998]. На цей час вид заселяє придатні біотопи регіону: ставки, верхів'я водосховищ на ріках, протоки між островами на Дністрі. Зокрема нами ондатра візуально спостережена ставках поблизу с. Головчинці (05.04.2014) та Ворвулинці (14.03.2014), у верхів'ях Касперівського водосховища поблизу с. Монастирок (10.08.2012), на р. Серет поблизу с. Олексинці (01.05.2023), у протоках між островами на Дністрі поблизу с. Устя (20.07.2022). Випадків добування ондатри заради хутра нами не встановлено.

Кіт лісовий — *Felis silvestris*. Кіт лісовий — один з найрідкісніших видів теріофауни України, якого традиційно наводили для Карпатського регіону й Дунайського Причорномор'я [Tatarynov 1973; Akimov 2009]. Кількість повідомлень про знахідки цього виду значно зростає за останні два десятиріччя. Їх аналіз засвідчує розширення ареалу kota лісового на схід [Shkvyrya 2010; Zagorodniuk et al. 2014].

Рис. 4. Бобер європейський — новітній вселенець Каньйонного Придністер'я: погризи (окол. с. Берем'яни 14.03.2020), загата на р. Тупа (окол. с. Головчинці 22.03.2023, фото автора).

Fig. 4. The Eurasian beaver is the new inhabitant of Canyon Transnistria: gnawing (near the village of Beremyany, 14.03.2020), a dam on the Tupa River (near the village of Holovchyntsi, 22.03.2023, author's photo).

Таблиця 3. Сучасні знахідки kota лісового на лівобережжі Каньйонового Придністер'я
Table 3. Modern finds of the wildcat on the left bank of Canyon Transnistria

Дата	Місце	Координати	Спосіб виявлення
2014.10.10	Бересток	48.776396° 25.711009°	Знайдено особину, що загинула на дорозі
2017.08.25	Якубівка	48.790503° 25.670983°	Знайдено особину, що загинула на дорозі,
2019.08.20	Устечко	48.773931° 25.625898°	Знайдено особину, що загинула на дорозі
2022.05.11	Дзвиняч	48.738467° 25.712062°	Знайдено особину, що загинула на дорозі
2022.07.20	Бабинці	48.643026° 26.063632°	Візуальне спостереження(зацагарничена ділянка на плакорі)
2023.07.04	Сновидів	48.867248° 25.253981°	Візуальне спостереження (зацагарничена ділянка у заплаві Дністра)
2023.11.12	Бересток	48.767788° 25.711447°	Знайдено особину, що загинула на дорозі

Останнім часом цей вид відмічено на межі з Тернопільщиною — у Хмельницькій і Чернівецькій областях [Tkachuk 2000; Zagorodniuk *et al.* 2014]. Про спостереження kota лісового на лівобережжі Каньйонового Придністер'я відомі давні літературні згадки (урочище Жежава, що неподалік від м. Заліщики, та в лісовому масиві Галілея поблизу с. Улашківці [Kuntze & Noskiewicz 1938: 485]). Пізніших достовірних знахідок у Тернопільській області не було, проте належність kota лісового до фауни області раніше припускали [Talposh & Pylyavskiy 1998]. 10.10.2014 р. на узбіччі дороги М–19 поблизу с. Бересток виявлено мертву особину kota дикого. Тіло тварини було понівечене транспортним засобом, тому не вдалося отримати достатню кількість метричних даних. Довжина тіла в межах 50–60 см, хвоста — 25 см, ступні задньої лапи — 11 см, кігтя на середньому пальці задньої лапи — 10 мм. Із фрагментів черепа найбільш уцілілою виявилася права нижня щелепа. Довжина зубного ряду (від шийки першого різця до шийки останнього кутнього) — 34 мм. Забарвлення хутра верхньої частини тіла темно-коричневе з попелястим відтінком та поперечними темними смугами. По центру спини проходила темна смуга. На животі хутро мало рудуватий відтінок. Лапи потужні, підшви лап темні. На хвості — типові для виду темні поперечні кільця, кінчик хвоста чорний. Хутро з густим підшерстям [Vikyrchak 2014].

Ця знахідка розташована за 60 км на південний захід від відомих на той час місць фіксації виду у Хмельницькій обл., за 90 км на північний схід в Івано-Франківській обл. та 50 км на північний захід від найближчих знахідок на Буковині. Вона підтвердила думку дослідників про новітнє розширення ареалу цього виду на схід [Zagorodniuk *et al.* 2014].

Пізніше у різних точках досліджуваного регіону були й інші знахідки цього виду. Інформація про ті з них, які мають фотопідтвердження, наведена у таблиці 3. Можна припустити існування у Придністер'ї стабільної популяції kota лісового, який, попри назву, тяжіє не до великих лісових масивів, а до безлюдних місцевостей, де чергуються зарості чагарників та відкриті ділянки. Висока щільність житника пасистого (*Apodemus agrarius*) та мишака жовтогрудого (*Sylvaemus tauricus*) у таких біотопах — добра кормова база цього хижака.

2.2. Ймовірно зниклі види

У цьому підрозділі йдеться про види, останні достовірні знахідки яких датуються 1950–1970 роками, незважаючи на доволі інтенсивні пізніші дослідження.

Нічниця триколірна — *Myotis emarginatus*. Вид загалом у межах України рідкісний. Відомі знахідки у Криму, на Закарпатті, Буковині [Zagorodniuk *et al.* 2002]. Єдина згадка про виявлення виду в регіоні Каньйонового Придністер'я (у м. Заліщики) міститься у виданні «Фауна України» [Abelentsev & Popov 1956: 332]. Ймовірно, вона базується на тому, що в колекціях зоологічного музею Львівського національного університету ім. Івана Франка зберігається один екз. (чучело) нічниці триколірної, здобутої, згідно з етикеткою, в районі Заліщиків у кінці XIX ст. [Tatarynov 1956; Shydlovskyy *et al.* 2018]. На можливість знахідок

цього виду у Тернопільській області вказує знахідка його 11.01.1998 на межі з досліджуваним регіоном у печері Баламутівка (Чернівецька обл.) [Vargovich 1998].

Кріль європейський — *Oryctolagus cuniculus*. У II половині XX ст. були спроби акліматизації цього виду в долині р. Серет поблизу с. Касперівці [Talposh & Pyliavsky 1998: 59]. У 1976 р. Заліщицька районна організація УТМР отримала 150 особин кроля з Херсонщини. Найбільшого розквіту штучно створена тут популяція набула у 1976–1980 рр. — за таксаційним обліком, чисельність звірків перевищила 5 тис. особин. Попри загалом задовільну літню трофічну базу в місцях розселення та відсутність конкуренції з боку свійських трав'яних, у підтриманні високої чисельності кроля впродовж чотирьох років відіграв факт підгодівлі (особливо зимової) і охорона звірків на території вольєру та безпосередньо поблизу нього сгерами УТМР. Звідси тварини могли щорічно поповнювати популяцію у більш віддалених місцях. У період розквіту досліджуваної популяції звірків активно добувало місцеве населення, проте це, а також наявність у складі місцевої фауни диких хижаків не стало причиною помітного скорочення чисельності кролів [Vikyrchak & Bachynsky 2019]. Популяція зникла через 4 роки, тобто у 1980 р., через епідемію хвороби. Очевидно, що кріль європейський в умовах Каньйонового Придністер'я, попри сприятливі орографічні та геологічні умови, задовільну трофічну базу, не може утворити самостійні популяції, які б існували без підтримки людиною. Лімітуючим фактором є тривалість зимового періоду та хвороби. В умовах поширення міксоматозу не можливе існування у регіоні штучно створених популяцій навіть за умови проведення необхідних біотехнічних заходів.

Ховрах подільський — *Spermophilus odessanus*. Вид тут наводиться у сучасному вузькому трактуванні [Zagorodniuk & Fedorchenko 1995]. Ще у 1960–1970-х роках на теренах Західного Поділля ховрах був чисельним видом. У працях К. Татарінова (автор використовував назву «*Citellus suslica*») вказано декілька пунктів відлову цих звірків у межах досліджуваного нами регіону [Tatarynov 1956]. «В останньому пункті (с. Кривче) колонія досягає значних розмірів. Ховрахи заселяють заплаву р. Циганки (притока Ничлави, яка впадає у Дністер) та її високі надзаплавні тераси, риючи нори в буроземі й покривних суглинках, що перекривають вапняки й гіпси» [Tatarynov 1973]. Нам відомі спогади місцевих жителів с. Поділля про існування у 1960-х роках колонії цього гризуна поблизу села на межі орних ділянок та крутих лівих схилів долини р. Джури. Спроби віднайти сучасні поселення ховраха успіху не мали. Припускаємо, що цей вид станом на початок XXI ст. цілком зник в регіоні.

2.3. Фантомні види

До цієї групи віднесено види, відсутність сучасних знахідок яких може вказувати або на вкрай низьку чисельність чи зникнення у регіоні, або на недостатній рівень досліджень.

Нічниця гостровуха — *Myotis oxygnathus*. Єдина знахідка цього виду у межах досліджуваного регіону зроблена 27.12.1960 у печері Угринь, що поблизу м. Чортків [Polushyna 1998]. Проте через відсутність черепного матеріалу деякі дослідники сумніваються у точності визначення [Godlevska et al. 2005]. Незважаючи на доволі часті обстеження підземель Придністер'я, які проводили впродовж останніх 25 років, нічницю гостровуху не було виявлено. Деяко дисонує зі сказаним повідомлення про знахідку цього виду у катакомбах поблизу с. Незвисько (на межі з досліджуваним регіоном) змішаної колонії нічниць великих і гостровухих (достовірно визначена лише одна особина) у 1990-х рр. [Vargovich 1998].

Нетопир лісовий — *Pipistrellus nathusii*. Дендрофільний перелітний вид. Відома єдина знахідка на межі досліджуваного регіону (м. Бережани Тернопільської обл., 1930–1940-ві роки [Polushyna 1998]). Цілком ймовірно, що відсутність сучасних знахідок виду на території Каньйонового Придністер'я пояснюється лише малою кількістю літніх досліджень дендрофільних кажанів, а не реальним станом його популяцій.

Мишівка нівденна — *Sicista loriger*. Внесена до теріофауни Каньйонового Придністер'я на підставі результатів аналізу пелеток сипухи *Tyto alba*, зібраних у 1950 р. в с. Угринь поблизу м. Чортків [Sokur 1963]. У цьому ж джерелі наведено знахідки виду на суміжжі з досліджуваним регіоном зокрема селах Топорівцях Чернівецької обл., Струсові, Гусятині, Зборові,

Іванківцях Тернопільської обл. (цитований автор використовував назву «*Sicista subtilis severt-zovi* Ognev»). Згідно з сучасними поглядами на систематику групи, мова має йти про вид мишівка південна — *Sicista loriger* [Загороднюк 2009]. Зважаючи на наявність у регіоні відповідних біотопів і той факт, що мишівки важко обліковуються, можна сподіватися, що при інтенсифікації спеціальних досліджень цей вид буде виявлено.

Сліпак подільський — *Spalax zemni*. У відомих фауністичних оглядах [Tatarynov 1956, 1973; Talposh & Pyliavsky 1998] відсутні згадки про знахідки цього виду у межах Тернопільського Придністер'я. Включений до складу фауни регіону на основі повідомлень І. Скільського, який виявив сліди риучої діяльності в межах невеликої території на лівобережжі Дністра [Skilsky 2017]. Їх хронологія наступна. 11.06.1999 — свіжі викиди ґрунту в трьох різних місцях, узлісся грабово-соснового лісу на межі з луками, окол. с. Бедриківці; 30.09.2006 — кілька давніх викидів ґрунту, фруктовий сад (переважно яблуневий), окраїна с. Дзвиняч; 22.06.2008 — кілька свіжих викидів ґрунту, пасовищні луки, окол. с. Бедриківці. 22.06.2008 — свіжі викиди ґрунту в двох різних місцях, луки з розрідженою деревно-чагарниковою рослинністю, околиці с. Дзвиняч; 11.10.2008 — давні викиди ґрунту, пришлахова лісосмуга і прилеглі ділянки луків, околиці с. Дзвиняч; 12.10.2008 — свіжі викиди ґрунту в чотирьох різних місцях, пришлахова лісосмуга на межі з полем, околиці с. Дзвиняч.

Викиди ґрунту, схожі на сліпакові, виявлено поблизу печери Вертеба на окол. с. Більче Золоте (усне повід. І. Загороднюка). Такі ж викиди виявлено нами 09.05.2021 на цілих лучно-степових ділянках в уроч. Говоди поблизу с. Солоне, проте переконливих доказів існування виду у межах досліджуваного регіону автор не здобув.

2.4. Епізодичні мігранти

Теріофауна Західного Поділля доповнюється за рахунок видів, що епізодично мігрують із сусідніх регіонів, затримуються тут на певний час, але стабільних популяцій не утворили.

Вовк — *Canis lupus*. Постійні популяції вовка у межах Тернопільського Придністер'я відсутні. Проте час від часу з'являються повідомлення про його заходи з суміжних регіонів. Так, 12.12.2018 засоби масової інформації повідомляли про появу вовків біля сіл Білявинці (Буцацький р-н) та Старі Петликивці (Чортківський р-н). За повідомленнями місцевих жителів, 16.01.2019 біля с. Мартинівка (Чортківський р-н) місцевий фермер застрелив вовчицю у лігві, у якої було 6 щенят. Відомі факти утечі вовків із приватних колекцій.

Лось європейський — *Alces alces*. Нам відомі три спостереження. У 1990-х рр. автор спостерігав лося біля с. Угриньківці (Чортківський р-н). Тварина перебігала у вранішні години полями у північно-західному напрямку. У 2015 р. місцеві жителі повідомили про спостереження лося у лісовому масиві між сс. Синьків і Вигода (Чортківський р-н). У липні-серпні 2019 р. від лісників надходили повідомлення про нові спостереження лося. Тварину фіксували у лісах між сс. Колодрібка, Королівка і Шупарка (23.07 та 25.07). А 28.08.2019 спостереження підтверджене фотографіями (рис. 5). Через незначну лісистість, високий рівень господарського освоєння регіону поява тут постійних популяцій цього виду неможлива.

2.5. Наслідки ревізії видів-двійників

Списки теріофауни регіону поповнені новими видами за рахунок змін у систематиці, що мали місце за останні роки, насамперед через розділення видів-двійників.

Вухань австрійський — *Plecotus austriacus*. У списках фауни України вид з'явився вніслідок перших перевизначень колекцій, що сталося наприкінці 1980-х років [Strelkov 1988]. У цитованій праці серед інших знахідок згадано й дані, що стосуються Каньонового Придністер'я. У більш ранніх публікаціях для регіону наводився політипний «*P. auritus*» [Abelementsev & Popov 1956; Tatarynov 1956, 1973]. При проведенні досліджень зимуючої хіроптерофауни за два останні десятиліття *Plecotus austriacus* виявлено декілька разів (рис. 5), що засвідчує існування у регіоні нечисельних, проте стабільних популяцій виду. Інформація про знахідки цього виду в регіоні узагальнена у таблиці 4.

Рис. 5. Нові види у складі теріофауни лівобережжя Каньйонного Придністер'я: лось — епізодичний мігрант (окол. с. Колодрібка, 28.08.2019, фото надане В. Матійчиком); вухань австрійський (с. Кривче, печ. Лисячий хід, 24.02.2019, фото автора).

Fig. 5. New species of mammals of the left bank of Canyon Transnistria: elk—an occasional migrant (near the village of Kolodribka, 28.08.2019, photo provided by V. Matiychyk), and the grey long-eared bat (Kryvche, Lysiachyi khid Cave, 24.02.2019, author's photo).

Таблиця 4. Знахідки вуханя австрійського в межах лівобережжя Каньйонного Придністер'я

Table 4. Finds of the grey long-eared bat on the left bank of Canyon Transnistria

Дата	Нас. пункт	Сховище, координати	Екз.	Джерела інформації
07.02.2002	Кривче	Печера Кришталева (Лисячий хід) 48.688969 26.090026	2	[Годлевська <i>et al.</i> 2005]
14.02.2002	Кривче	Печера Кришталева (Лисячий хід	2	[Годлевська <i>et al.</i> 2005]
14.02.2002	Кривче	Печера Кришталева (середня)	3	[Годлевська <i>et al.</i> 2005]
07.03.2014	Заліщики	Підвал офісу НПП «Дністровський кань- йон» 48.636885 25.733314°	1	[Bashta 2015]
15.02.2019	Більче- Золоте	Печера Вертеба 48.788838 25.871444°	1	Дані автора
04.11.2019	Заліщики	Підвал офісу НПП «Дністровський кань- йон» 48.636885 25.733314°	1	Дані автора
24.02.2019	Кривче	Печера Кришталева (Лисячий хід)	3	Дані автора
28.01.2020	Мишків	Печера Теклівська 48.767241,25.810217	2	Дані автора

Мишак уральський — *Sylvaemus uralensis*. Цей вид почав розглядатися як самостійна таксономічна одиниця у складі теріофауни України лише наприкінці ХХ ст. [Zagorodniuk 1996]. На Поділлі він є вкрай рідкісним і обмежено поширеним [Zagorodniuk 2020]. Належність мишака уральського до теріофауни регіону встановлена на підставі аналізу літератури [Shevchyk 1998]. У тексті згаданої статті конкретні точки відлову не наведено, але як впливає з позначок на мапі, це місцевості дещо північно-західніше устя р. Стрипа (Золотопотіцька громада) та на межиріччі Серету й Нічлави (ймовірно, Більче-Золотецька громада). Автор стверджує, що «в умовах Тернопільської області вид розповсюджений досить широко, проте чисельність його незначна». Нашими дослідженнями мишака уральського не виявлено. Ревізія всіх доступних колекційних матеріалів, включно з тими, на підставі яких вид кілька разів наводили в публікаціях для Поділля, свідчить, що «Наразі не відомо жодної достовірної знахідки виду з Вінницької, Тернопільської та Львівської областей, яку можна було б безсумнівно ідентифікувати як *S. uralensis*: всі переглянуті зразки були приурочені або до *S. sylvaticus*, або до *S. tauricus* (або навіть до інших видів).» [Zagorodniuk 2020: 98].

3. Стабільна складова теріофауни, стан популяцій та перспективи збереження

Майже 73% складу теріофауни регіону за останні 75 років не зазнали якісних змін, проте істотних змін зазнали кількісні показники їхніх популяцій, просторове розміщення, ступінь синантропізації, що пов'язано насамперед із господарським освоєнням території.

Види з широкими адаптивними можливостями зуміли пристосуватися до нових умов, що сформувалися у II половині ХХ ст. і на початку ХХІ ст. До цієї групи з певними застереженнями можна занести 26 видів, або 43% від усього складу теріофауни. Деякі з них у цілому по Україні — рідкісні, а у Каньйоновому Придністер'ї завдяки комплексу специфічних умов — «успішні» види. Серед них — занесені до Червоної книги України підковик малий, нічниця велика та водяна, хом'як звичайний, видра річкова. Інші ж види впродовж проаналізованого часового періоду зазнали скорочення чисельності популяцій та звуження ареалу, незважаючи на значний розвиток у регіоні мережі заповідних територій.

3.1. Успішні види

У цьому розділі розглянуто види, чисельність популяцій яких стабільно висока або характеризується позитивною динамікою.

3.1.1. *Soriciformes* — Мідюцеподібні

Їжак білочеревий — *Erinaceus roumanicus*. Звичайний вид у антропогенних екосистемах. На високу чисельність популяцій цього виду вказують часті візуальні спостереження, знахідки його шкірок у місцях проживання пугача — *Bubo bubo*, високий рівень загибелі на автошляхах. Так, на моніторинговій 15-кілометровій ділянці автошляху М-19, що перетинає досліджуваний регіон з півночі на південь, на відтинку «Бересток–Заліщики» у 2018–2023 роках щорічно гинули в середньому по 11,8 їжаків. Всі зафіксовані випадки загибелі ставалися у межах населених пунктів або на їхніх ближніх околицях.

Кріт європейський — *Talpa europaea*. Звичайний вид у природних та антропогенних екосистемах. Найвища чисельність — у широколистяних лісах, зволжених луках, у заплавах річок. Практично відсутній на схилі ділянках з малопотужним ґрунтовим покривом.

3.1.2. *Vespertilioniformes* — Лиликоподібні

Троглофіли

Завдяки особливостям геологічної будови регіону тут наявні чисельні карстові гіпсові печери, порожнини у травертинових масивах, печероподібні розломи і тріщини у вапняках. Вони використовуються троглофільними видами кажанів у якості зимових сховищ та для облаштування літніх виводкових колоній (рис. 6). Деякі з цих порожнин та їх населення описано у давніх теріологічних працях [Verkhratsky 1869; Tatorynov 1956, 1962].

Підковик малий — *Rhinolophus hipposideros*. Найчисельніший вид кажанів на зимівлі у підземних сховищах природного й штучного походження. В обліках проведених у 2021 р. частка виду сягала 92,5 %. Найпомітніші зимові скупчення цей вид формує у великих карстових печерах, зокрема у печерах Вітрова (тепер район лабіринту Оптимістична), Вертеба, Кришталева (рис. 7). Помітна тенденція зростання чисельності популяцій цього виду впродовж останніх 30 років (табл. 5). Скупчення понад 1000 особин підковика малого в печері Кришталева виявлене у 2021 р., це унікальне явище для Поділля. Підковик малий — порівняно теплолюбний вид і у глибині величезних подільських лабіринтів, подалі від входу, підковики знаходять комфортну для себе зону з температурами узимку +8–10⁰С. Виводкова колонія цього виду кількістю близько 100 особин спостерігається нами впродовж 1992–2023 років у тріщиноподібному розломі вапнякової скелі Лиличка поблизу с. Лисичники.

Нічниця велика — *Myotis myotis*. Другий (після підковика малого) за частотою виявлення на зимівлі у підземних сховищах вид кажанів (табл. 5). У досліджуваному регіоні не виявлено великих зимових скупчень цього виду (декілька сотень особин), як це має місце у сусідніх областях (Хмельницька — печ. Атлантида, Чернівецька — печ. Буковинка).

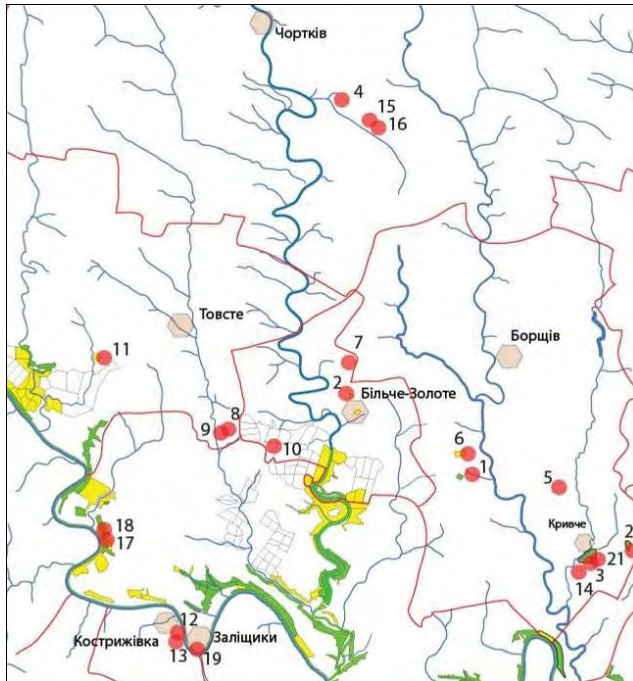

Рис. 6. Картошка розташування ключових зимових сховищ троглофільних кажанів.

Fig. 6. Map of the location of key wintering shelters of troglomorphic bats.

1. Печера Вітрова (район печ. Оптимістична); 2. Печ. Вертеба; 3. Печ. Кришталева; 4. Печ. Угринь; 5. Печ. Ювілейна; 6. Печ. Озерна; 7. Печ. Мушкарова Яма; 8. Гиньківська; 9. Гиньківська нижня; 10. Печ. Теклівська; 11. Печ. Джурина; 12. Печ. Скитська (Гострі Говди); 13. Печ. Елефантіна; 14. Печ. На Хомах; 15. Печ. Млинки; 16. Печ. Млиночки; 17. Мідниця-1; 18. Мідниця-2; 19. Підвал офісу НПП «Дністровський каньйон» (Заліщики); 20. Печ. Славка; 21. Печ. Лисячий хід.

Рис. 7. Підковик малий — найчисельніший зимуючий вид кажанів Каньйонного Придністер'я (печера Вертеба, 07.03.2014; печера Джурина, 16.02.2021, фото автора).

Fig. 7. Lesser horseshoe bat—the most numerous wintering species of bats in the Canyon Transnistria (Verteba Cave, 03.07.2014; Dzhurynska Cave, 16.02.2021, author's photo).

Таблиця 5. Чисельність деяких троглофільних кажанів на зимівлі у сховищах Каньйонного Придністер'я
Table 5. The number of some troglomorphic bats wintering in shelters of the Canyon Transnistria

Сховище	Кількість виявлених особин											
	1990-ті рр. [Vikyrychak 2018]				поч. 2000-х [Godlevska et al. 2005]				2021 р. [Vikyrychak et al. 2021]			
	RHIP	MMYO	MDAU	PAUR	RHIP	MMYO	MDAU	PAUR	RHIP	MMYO	MDAU	PAUR
п. Угринь	0	22	0	0	0	27	1	1	13	48	21	6
п. Вертеба	2	6–30	0	0	52	127	2	2	304	51	0	0
п. Вітрова	92–140	70–105	0	3	204	0	0	0	277	0	0	0
п. Кришталева	0	0	0	0	7–21	14	0	0	1187	1	0	0

* RHIP — *R. hipposideros*, MMYO — *M. myotis*, MDAU — *M. daubentonii*, PAUR — *P. auritus*.

Рис. 8. Фонові кажани Каньйонного Придністер'я: нічниця велика (окол. с. Нагіряни, печера Джуринаська, 16.02.2021) та вечірниця дозріла (м. Заліщики, 20.12.2020, фото автора).

Fig.8. Background bats of the Canyon Transnistria: greater mouse-eared bat (near the village of Nahiryany, Dzhuryynska Cave, 16.02.2021) and common noctule (Zalishchyki, 20.12.2020, author's photo).

Декілька десятків особин цього виду зимус у печерах Угринь, Вертеба, Джуринаська (рис. 8). У 2015 році знайдено декілька особин з ознаками враженості хворобою «білого носа»⁴. Проте випадків масової загибелі нічниць від цієї недуги не зафіксовано. В обстежених у 2021 р. двадцяти сховищах хворих нічниць не виявлено. Інформації про літнє життя цих нічниць обмаль. Вид зареєстровано у складі пізнюлітніх скупчень біля печер Угринь та Млинки [Tyshchenko 2004]. На початку 1990-х років виявлено колонію цього виду під дахом церкви у с. Ворвулинці. На балці в одній із бань перебувало близько 200 особин; шість обстежених особин виявилися цьогорічками. Селяни вивезли з горища церкви два вози гуано. Очевидно, що звірки використовували це сховище багато років поспіль.

Нічниця водяна — *Myotis daubentonii*. Поодинокі особини трапляються на зимівлі у багатьох природних підземних сховищах. За останнє десятиріччя помітна тенденція до збільшення кількості реєстрацій на зимівлі. Літні дослідження цього виду проведено В. М. Тищенкою у 1998–2001 рр., зокрема і в межах досліджуваного регіону. Ним відмічено значне переважання літніх знахідок виду: як за кількістю місцезнаходжень (8 літніх проти 2 зимових), так і за кількістю особин (120 в активному стані та три — на зимівлі). Комплекс природно-географічних характеристик Придністровського Поділля зумовлює добрі умови живлення, багатство і різноманітність літніх сховищ для *M. daubentonii*, про що свідчить кількісне переважання знахідок саме цього виду під час літніх польових досліджень [Tyshchenko 2002, 2004].

Вухань бурий — *Plecotus auritus*. Поодинокі особини регулярно трапляються у стані гібернації у природних підземних сховищах, у підвалах житлових і господарських споруд (табл. 5). Окрім сховищ, що згадані у таблиці, вуханя бурого було виявлено на зимівлі у печерах Ювілейна, Джуринаська, Теклівська та Млиночки. Інформації про літній період річного циклу цього виду з території Каньйонного Придністер'я обмаль.

Дендрофіли

Вечірниця руда — *Nyctalus noctula*. Один із численніших видів кажанів Каньйонного Придністер'я. У літній період часто спостерігається у польоті у населених пунктах, заплавах річок, над галявинами та узліссями широколистяних лісів. Останніми роками залишається зимувати у межах літнього ареалу [Godlevska 2015]. Відомі випадки зимівлі цих кажанів і у межах досліджуваного регіону. Так, 36 особин виявлено восени 2015 року у м. Заліщики (при заміні старих вікон: рис. 8); близько 100 звірків знайдено у щіліні між стіною й віконною рамою у с. Медведківці наприкінці листопада 2022 р.; 13 особин, що зимували у дуплі бундука канадського (*Gymnocladus dioicus*), виявлено 27.03.2023 у м. Заліщики.

⁴ Грибкове захворювання, яке призвело до масової загибелі кажанів на американському континенті.

3.1.3. *Leporiformes* — Зайцеподібні

Засць сірий — *Lepus europaeus*. Звичайний вид. Зменшення частоти візуальних спостережень виду та результати вивчення слідів на снігу вказують на зниження чисельності і зміни біотопного розподілу. Зайці переважно перебувають на околицях населених пунктів, на межі лісу і поля, на лучно-степових схилах, верхів'ях ярів, що заростають деревно-чагарниковою рослинністю. Зростає рівень синантропізації виду. Це спричинено структурними змінами у сільськогосподарському виробництві, зокрема поява велетенських за площею посівів монокультур, з високим рівнем хімізації та частим механічним оброботком ґрунту. Наші поля перетворюються на пустки у сенсі збереження біорізноманіття. За цих умов важливу роль у підтриманні популяції виду відіграють природоохоронні території.

3.1.4. *Muriformes* — Мишоподібні

Вивірка звичайна — *Sciurus vulgaris*. Регулярно спостерігається у населених пунктах та їх околицях і стала тут звичайним видом. Позитивним фактором росту чисельності цього виду стала поява значної кількості покинутих садиб та занедбаних садків з плодових, кісточкових порід і грецького горіха. Поза межами населених пунктів спостереження вивірки значно рідкіші. Проте вивчення слідів на снігу засвідчує доволі високу чисельність цього виду і у лісах регіону. Про позитивний тренд чисельності популяції вивірки свідчить, зокрема, і зростання кількості реєстрацій загибелі звірків на 15-кілометровій обліковій ділянці автошляху М-19 «Заліщики-Бересток». Середній показник у 2018–2023 рр. становив 3,5 особини за рік.

Вовчок сірий — *Glis glis*. Звичайний вид досліджуваного регіону (рис. 9). Найявність на схилах річкових долин великої кількості відслонень вапнякових порід, окремих скель-останців, підземних порожнин різного роду, що оточені деревно-чагарниковою рослинністю, створює ідеальні умови для проживання цього дендрофільно-троглофільного виду гризунів [Vikyrychak & Ploshchansky 2020].

Ліскулька звичайна — *Muscardinus avellanarius*. Звичайний вид у лісах, закинутих садах та парках. Веде поганий нічний спосіб життя, тому знахідки не часті. Цілеспрямовані дослідження цього виду на терені регіону не проводили. Відомості про ліскульку базуються на випадкових знахідках. Нам відомі спостереження цього виду 20.04.2013 в урочищі Вільгова поблизу с. Добрівляни (молоде соснове насадження). Восени 2022 р. ліскульку виявлено у вулику (у місці, недоступному для бджіл) в с. Ворвулинці; поблизу пасіки є дикоростуча деревно-чагарникова рослинність та занедбаний сад.

Рис. 9. Представники родини вовчкових у фауні регіону: вовчок сірий (окол. с. Берем'яни, 10.08.2014), ліскулька руда наприкінці зимової сплячки (Ворвулинці, 10.05.2023, фото автора).

Fig. 9. Representatives of dormice in the fauna of the region: edible dormouse (near the village of Beremyan, 10.08.2014), hazel dormouse at the end of winter hibernation (Vorvulyntsi, 10.05.2023, author's photo).

У травні наступного року звірка знайдено в акуратному кулеподібному гнізді, звитому з рослинного матеріалу (див. рис. 9). Восени 2023 року там же знайдено ліскульку, що влаштувалася на зимівлю на утепленні бджолиного вулика під його дашком. З повідомлень у мережі «Фейсбук» 29.10.2022 відомо про знахідку ліскульки в с. Худиківці (Чортківський р-н).

Мишка лучна — *Micromys minutus*. Звичайний вид ссавців у природних і напівприродних біотопах Каньйонового Придністер'я, де наявна високотравна рослинність. Присутність виду встановлена за знахідками характерних кулястих гнізд. Так, 02.06.2021 гніздо мишки виявлено у с. Ворвулинці на межі саду. У гнізді, що було розташовано на висоті 20 см і одним краєм притискалося до стовбура дерева, виявлено чотирьох сліпих голих мишенят. Інше гніздо виявлено 05.04.2021 в урочищі Говоди поблизу с. Солоне, ще одне — 22.07.2021 поблизу с. Трубчин, і ще 13.10.2023 поблизу с. Колодрібка.

Житник пасистий — *Apodemus agrarius*. Фоновий вид гризунів у біотопах, де домінує трав'яниста рослинність (рис. 10). Тут щільність, згідно наших даних, становить 9,3 ос./100 пд. (рис. 11). Особливо висока чисельність цього виду — на островах Дністра. Так, його щільність на одному з них в урочищі Криве (нижче за течією Дністра від с. Добрівляни) склала 23,5 ос./100 пд. Вражає швидкість відновлення популяції цього виду після звільнення поверхні островів від паводків. Показовим у цьому у відношенні був 2021 рік: в урочищі Криве рівень води у Дністрі був вище номінального протягом 161 дня (з них 32 дні підйом води перевищував 1 м, і острови були затоплені практично повністю). Попри те, що 22–24.07 острови були затоплені, 15.09 відносна чисельність житника тут склала 45,0 ос./100 пд.

Мишак жовтогрудий — *Sylvaemus tauricus*. Це один із фонових видів мікромамалій регіону, який виявлено у різних біотопах з переважанням деревної і деревно-чагарникової рослинності. Відносна чисельність виду, визначена за результатами обліків пастколініями в період 2012–2023 років загалом склала 9,1 ос./100 пд. Щільність виду, за нашими даними, найвища у соснових насадженнях (17,8 ос./100 пд.), дубово-грабових лісах (19,6 ос./100 пд.), а також у дубово-деренових дібровах, що формуються на у верхніх частинах схилів річкових долин (24,0 ос./100 пд.). У лісах з явним переважанням дуба звичайного щільність цього виду значно нижча (8,6 ос./100 пд.). Окрім лісів, цього мишака відловлювали на частково зачагарничених пасовищах та лучно-степових схилах річкових долин. Щільність виду тут значно нижча і залежить від ступеню заростання деревами та чагарниками.

Мишак європейський — *Sylvaemus sylvaticus*. За чисельністю цей вид значно поступається мишаку жовтогрудому. Відносна чисельність виду, визначена за результатами обліків пастколініями в період 2012–2023 років загалом склала 3,6 ос./100 пд.

Рис. 10. Фонові представники теріофауни регіону: житник пасистий (окол. с. Добрівляни, 06.09.2023) та ласиця (окол. с. Вигода, 05.03.2017, фото автора).

Fig. 10. Background representatives of the mammal fauna of the region: the striped field mouse (near the village of Dobrivlyany, 06.09.2023) and the least weasel (near the village of Vyhoda, 05.03.2017, author's photo).

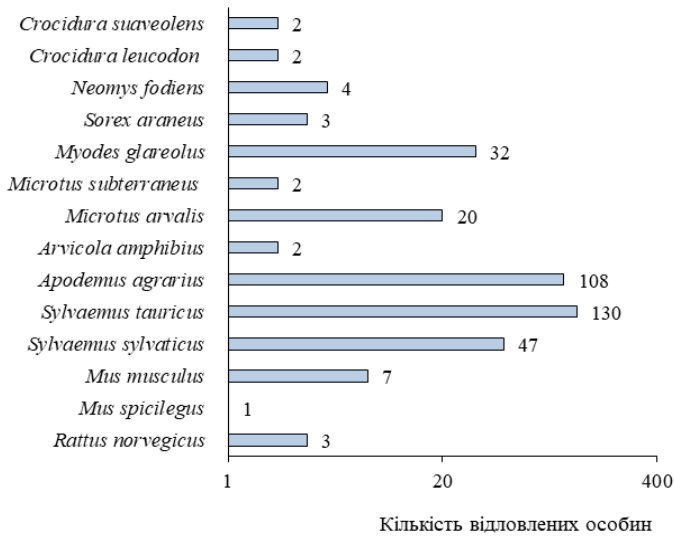

Рис. 11. Результати досліджень мікротеріофауни.

Fig. 11. Results of research on micromammals.

Всього у 2012–2023 рр. проекспоновано 1316 пд. Дослідження проведені в усіх типах біотопів притаманних територіям НПП «Дністровський каньйон».

Найвища щільність виявлена на високотравних зачагарничених луках (27,3 ос./100 пд.), на островах Дністра (9,1 ос./100 пд.), закинутих садах (7,0 ос./100 пд.). У лісових біотопах щільність значно нижча (2,8–7,5 ос./100 пд.), а в інших обстежених біотопах (лучно-степові ділянки, пасовища, осипні схили тощо) цей вид траплявся епізодично.

Миша хатня — *Mus musculus*. Типовий синантропний вид, який у літній період епізодично виявляється поза населеними пунктами.

Пацюк мандрівний — *Rattus norvegicus*. Типовий синантропний вид. У зв'язку зі змінами у системі господарювання (зменшення кількості домогосподарств, які утримують ВРХ або свиней) чисельність пацюків у сільській місцевості скорочується. У літній період епізодично виявляється поза населеними пунктами. Зокрема, нами пацюк неодноразово спостерігався в літні місяці на популярних рекреаційних ділянках на берегах Дністра, іноді далеко від населених пунктів. Тут їх приваблювало сміття із залишками їжі, залишене туристами.

Хом'як звичайний — *Cricetus cricetus*. Вид із високим соціологічним статусом (ЧКУ (2021), БРК (2); МСОП (CR)). В умовах Каньйонного Придністер'я це звичайний вид, чисельність якого останніми десятиріччями росте. Візуально й за слідами життєдіяльності хом'яків виявляли на верхніх частинах лучно-степових схилів, узбіччях доріг, оброблюваних земельних ділянках у межах селищ. На городах хом'яки завдають відчутної шкоди коренеплідним та зерновим культурам. Рештки хом'яків знаходили на «кормових столиках» пугачів. Трапляються меланісти: одного такого здобула кішка 27.02.2017 в м. Заліщики на городі, що межує з прибережною смугою р. Дністер; рештки хом'яка-меланіста, що став жертвою пугача, знайдено 28.05.2017 на вапнякових скелях між сс. Городок та Виноградне.

Нориця руда — *Myodes glareolus*. Звичайний представник лісової фауни, щільність якого згідно результатів наших досліджень, що були проведені у 2012–2022, склала 4,3 ос./100 пд. У зволжених заплавах лісах чисельність дещо вища (відносна чисельність 6,3 ос./100 пд.). Висока чисельність виду у закинутих садах, що заростають лісовими деревними породами, де щільність склала 14,0 ос./100 пд.

Полівка європейська — *Microtus arvalis*⁵. Звичайний представник мікротеріофауни регіону. Виявлена на лучно-степових мало порушених ділянках, пасовищах, придорожніх смугах, посівах зернових культур, гречки, сої. На оброблюваних полях винищується аграріями, зокрема шляхом розкидання отруєних приманок.

⁵ Для Тернопілля відомі знахідки виду-двійника *Microtus levis* (= *rossiaemeridionalis*) [Shevchyk 1998], без обґрунтувань. Як *M. levis* визначено два зразки (черепи), передані на аналіз І. Загороднюку (особ. повід.); ці зразки походять з Добрівлян (острів на Дністрі, 28.09.2016) та Касперівців (берег р. Серет, 22.10.2013). Для включення виду до складу фауни потрібні подальші дослідження із залученням генетичних даних.

Подібні видовий склад і показники чисельності мишоподібних отримано під час досліджень урочища Червоне, що в околиці с. Нирків Чортківського району [Shtyk 2020].

3.1.5. Caniformes — Псоподібні

Лис рудий — Vulpes vulpes. Чисельність лиса в умовах Каньйонового Придністер'я завжди була високою, попри добування місцевим населенням (відстріл та відловлювання силами). У регіоні багато зручних місць для облаштування лисячих нір: круті схили ярів, підніжжя скельних виступів з прошарками пісків, підземні порожнини карстового походження. Сліди перебування лисів відмічені у глибині великих карстових лабіринтів. Останніми роками відмічено зростання рівня синантропізації виду. Про високу чисельність лиса рудого в регіоні свідчить високий рівень смертності на автошляхах (рис. 12).

Куниця кам'яна — Martes foina. Чисельність виду в регіоні висока. Взимку сліди куниць регулярно виявляли на схилах річок, ярів, узліссях, населених пунктах. За останні роки відмічено високий показник смертності виду через зіткнення з автотранспортом (див. рис. 12).

Ласиця — Mustela nivalis. Вивчення слідів на снігу вказує на широке розповсюдження цього виду мустелових у межах досліджуваного регіону. Звірок заселює чагарникові зарості, кам'янисті схили, узлісся, придорожні лісосмуги, населені пункти. Проте візуальні спостереження ласки доволі рідкісні (див. рис. 12).

Борсук європейський — Meles meles. Чисельність борсука в умовах Каньйонового Придністер'я висока. Сприятливий фактор для виду — наявність важкодоступних крутосхилів та лісових масивів. Саме у таких місцях виявлено більшість заселених нір. Для харчування виходять у нічні години борсуки на плакорні ділянки (зокрема, на с.г. угіддя).

Видра звичайна — Lutra lutra. Це вид з високим соціологічним статусом. Він внесений до Червоної книги України 2021 р. У списках МСОП має категорію NT (Близький до стану загрози зникнення). У межах досліджуваного регіону — звичайний вид. Сліди перебування видри (відбитки лап на снігу чи прибережному намулі, купки раковин виїдених беззубок) нерідко фіксуються на Дністрі та його притоках. На присутність видри час від часу скаржаться власники та орендарі риборозплідних ставків.

3.1.6. Cerviformes — Оленеподібні

Свиня лісова — Sus scrofa. Чисельність виду у межах досліджуваного регіону висока. Сліди перебування свині (відбитки ратиць, риття, грязьові купелі) виявлені в лісових масивах, на схилах каньйонів річок, що заростають деревно-чагарниковою рослинністю, на островах Дністра, у заплавах річок серед вербових заростей, у долинах верхів'їв струмків при їх виході на плакори. Тварини легко перепливають Дністер, хоча в основному добові переміщення здійснюють уздовж схилів річкових долин.

Сарна європейська — Capreolus capreolus. Сліди життєдіяльності (відбитки ратиць на снігу та на ґрунті, лежанки, екскременти) та візуальні спостереження сарни вказують на значне поширення і відносно високу чисельність виду у межах Каньйонового Придністер'я. Очікувано, що заборона полювання у зв'язку із введенням військового стану в Україні, спричинить зростання чисельності цього мисливського виду.

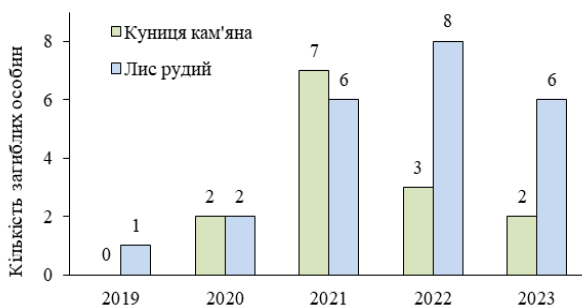

Рис. 12. Результати моніторингу загибелі лиса рудого та куниці кам'яної на автошляху М-19 (15 км).

Fig. 12. Results of monitoring of roadkill red foxes and beech martens on highway M-19 (15 km).

3.2. Рідкісні та нечисельні види

3.2.1. *Soriciformes* — Мідценоподібні

Білозубка білочерева — *Crocidura leucodon*. ЧКУ (2021), МСОП (LC), БРК (3). Нами зафіксовано декілька знахідок цього виду у дубово-грабових лісах, крутосхилах річкових долин, що заростають деревно-чагарниковою рослинністю, в населених пунктах (табл. 6). Частка у загальних відловах мікромамалій становила 0,2% (див. рис. 10). Відомий випадок проникнення білозубки у бджолиний вулик у зимовий період. У такому разі звірки поїдають тільця загиблих бджіл. Стільники та інше начиння вулика залишаються непошкодженими, на відміну від наслідків потрапляння у вулик миші хатньої.

Білозубка мала — *Crocidura suaveolens*. МСОП (LC), БРК (3). В досліджуваному регіоні білозубка мала виявлена у різних біотопах: листяних лісах, на схилах з лучно-степовою та чагарниковою рослинністю, в населених пунктах. Може проникати у вулики, якщо пасіка розташована у місцях проживання виду (див. табл. 6). Нечисельний вид. Частка у відловах 2012–2023 років склала 0,2%.

Мідця звичайна — *Sorex araneus*. МСОП (LC), БРК (3). На теренах Західної України численний у недалекому минулому вид [Tatarynov 1956]. Під час наших досліджень траплялась доволі рідко у різних біотопах (табл. 6). Частка у відловах мікромамалій становила 0,2%. Як і у випадку з білозубками знахідки мертвих особин відзначались і у попередніх дослідженнях [Tatarynov 1956].

Мідця мала — *Sorex minutus*. БРК (3). Нами виявлена двічі в околицях с. Берем'яни у дубово-грабовому лісі на північно-західних схилах Червоної гори. В обох випадках звірки потрапили до пасток Барбера (це ємності з приваблюючою рідиною, що заглиблені у ґрунт), які використовували для ентомологічних досліджень

Таблиця 6. Сучасні (2012–2023 рр.) знахідки мідць (*Sorex*, *Crocidura*) в регіоні Каньйонного Придністер'я
Table 6. Current (2012–2023) records of shrews (*Sorex*, *Crocidura*) in the Canyon Transnistria region

Вид	Дата	Населений пункт (біотоп)	Спосіб виявлення	Особин
<i>Crocidura leucodon</i>	22.10.2013	Касперівці (сосновий ліс)	Відлов живоловками	1
	31.08.2014	. Берем'яни (дубово-грабовий ліс)	У пастках Барбера	2
	25.04.2017	Городок (пасовище на березі Дністра)	Знайдена мертвою	1
	03.03.2019	Ворвулинці (населений пункт)	Знайдена мертвою у вулику	1
	30.10.2019	Касперівці (підніжжя виходів вапняків на схилі р. Тупи)	Відлов живоловками	1
<i>Crocidura suaveolens</i>	22.10.2013	Касперівці (сосновий ліс, ур. Велика Обіч)	Відлов живоловками	1
	10.01.2014	Голігради (ур. Котівка, верх схилу з чагарниками)	Знайдена мертва ос.	1
	24.08.2014	Берем'яни (дубово-грабовий ліс)	У пастках Барбера	1
	24.08.2014	Свершківці (межа лісу та городів, ур. Відьмин)	Знайдена мертва ос.	1
	28.04.2015	Городок (пасовище, ур. Печеніги)	Знайдена мертва ос.	1
	04.10.2019	Касперівці (ур. Гордолина, у підніжжі скель)	Відлов живоловками	1
	03.03. 2020	Ворвулинці (населений пункт)	Знайдена мертва ос. (у вулику)	1
<i>Sorex araneus</i>	03.10.2013	Голігради (лучно-степова ділянка, ур. Сребрія)	Відлов живоловками	2
	16.10.2013	Касперівці (Самотія, грабовий ліс)	У пастках Барбера	1
	21.05.2015	Ворвулинці (придорожня лісосмуга)	Знайдено мертва ос.	1
	28.04.2017	Городок (заплава Дністра біля гирла Серету)	Знайдено мертва ос.	1
	08.04.2022	Дзвенигород (верх залісненого схилу р. Дзвіна)	Знайдено мертва ос.	1
<i>Sorex minutus</i>	23.08.2014	Берем'яни (дубово-грабовий ліс на північно-західних схилах Червоної гори)	У пастках Барбера	2
	31.08.2014	Берем'яни (дубово-грабовий ліс на північно-західних схилах Червоної гори)	У пастках Барбера	2

Таблиця 7. Знахідки рясоніжки великої (*Neomys fodiens*) на досліджуваній території
 Table 7. Records of the Eurasian water shrew (*Neomys fodiens*) in the study area

№	Місце	Координати	Спосіб виявлення	Дата
1	окол. с. Лисичники, р. Ярмівка, ур. Вовчків	48.716262° 25.851509°	Візуальне спостереж.	29.05.2013
2	окол. с. Голігради, ур. Серебря	48.690013° 25.873251°	Відлов	03.10.2013
3	окол. с. Устечко р. Джурин	48.794764° 25.587736°	Знайдена мертвою	06.10.2016
4	окол. с. Устечко р. Джурин	48.794764° 25.587736°	Відлов	18.05.2017
5	окол. с. Лисичники р. Ярмівка, ур. Вовчків	48.716262° 25.851509°	Відлов	06.11.2019
6	окол. с. Лисичники р. Ярмівка, ур. Вовчків	48.716262° 25.851509°	Відлов	06.11.2019

Рясоніжка велика — *Neomys fodiens*. МСОП (LC), БРК (3). У регіоні Каньйонового Придністер'я рідкісний вид, що очевидно пов'язано з особливістю переважаючих тут водойм. Водотоки мають характер псевдогірських річок, що течуть по вузьких каньйоноподібних долинах, де мілкі водойми практично відсутні. Нами рясоніжку виявлено на р. Джурин (притока Дністра) та р. Ярмівка (притока Серету) (табл. 7). Відлов рясоніжки далеко від водних біотопів (знахідка 2), очевидно, пояснюється схильністю цих тварин до міграцій через території, де відсутні типові для них екологічні вимоги. Досліджені зразки мали два варіанти забарвлення — три особини (знахідки № 4–6) мали контрастне забарвлення, а одна (знахідка № 2) була темночервоною. Водотоки, на берегах яких було встановлено проживання цього виду, типові для Придністер'я, тому можна припустити більш широке розповсюдження цього виду. Проте чисельність виду невисока. Основною умовою стабільності популяції виду має бути збереження у незміненому стані характерних біотопів [Vikyrchak 2022]. Всі точки виявлення виду входять до територій природозаповідного фонду.

Загрозами для стабільного існування популяції мідичь є як природні фактори, так і антропогенні. Природними негативними чинниками слід вважати літні засухи, що частішають за останні роки і призводять до обіднення фауни ґрунтових безхребетних, зниження рівня водності джерел і струмків, скорочення площі заболоченості поблизу них. Антропогенними негативними чинниками є постійне зменшення площі середовища існування через надмірне розорювання пасовищ, прибережних смуг, погіршення його якості унаслідок надмірного використання засобів хімічного догляду за культурними рослинами. Важливим заходом збереження цих видів є оголошення нових об'єктів і територій природо-заповідного фонду, що дозволить зберегти оселища мідичь. Всі види місцевих мідичь доцільно внести до Списку видів тварин, які підлягають особливій охороні в межах Тернопільської області, актуальність підготовки та затвердження якого зростає з року в рік.

3.2.2. *Vespertilioniformes* — *Лиликонодібні*

Нічниця довговуха — *Myotis bechsteinii*. ЧКУ (2021), МСОП (LC), БРК (2), БНК (2), EUROBATS. У межах досліджуваного регіону виявлений на початку ХХІ ст. завдяки інтенсифікації хіроптерологічних досліджень з використанням новітніх методів. Так у 2002 р. два екз. цього виду виявили на зимівлі у печері Ювілейна [Godlevska et al. 2005]. У літній період дві особини відловлено 13.08.1998 у м. Бучач на території руїн старовинного замку [Tyshchenko 1999], на вильоті з печер Млинки (5 ос.) та Угринь (6 ос.) [Tyshchenko 2004]. Наведені факти свідчать про існування в регіоні нечисельних, проте стабільних популяцій цього виду.

Нічниця війчаста — *Myotis nattereri*. ЧКУ (2021), МСОП (LC), БРК (2), БНК (2), EUROBATS. Рідкісний вид для регіону Каньйонового Придністер'я. Поодинокі особини в останні роки реєструються на зимівлі у печері Угринь, зокрема 26.01.2018 тут виявлено 4 особини цього виду, що перебували у стані гібернації⁶. Про літній період річного циклу відомості вкрай обмежені. Дві особини війчастої нічниці відловлено 22.08.1998 у м. Золотий Потік на

⁶ Про цю печеру автор з колегами доповідав 2019 р. на міжнародній конференції з нагоди 20-річчя НПП Ужанський (м. Великий Березний, 3–4 жовтня 2019 р.).

території давнього замку [Tyshchenko 1999]. Нами виявлено колонію чисельністю 36 особин, що жили влітку 2008 р. у щілині над вікном житлового будинку у с. Ворвулинці, та обстежено одну особину (самка, ad, Ra = 42 мм). Тварини вилітали на полювання через годину після заходу сонця, поверталися на світанку [Vikyrychak & Zagorodniuk 2010].

Нічниця ставкова — *Myotis dasycneme*. ЧКУ (2021), МСОП (NT), БРК (2), БНК (2), EUROBATS. Відомі декілька знахідок цього виду із Західного Поділля [Polushina 1998]. У межах досліджуваного регіону нічниця ставкова зареєстрована на зимівлі двічі: 28.03.1990 у печері на Хомах поблизу с. Кривче та 28.03.1997 у печері Вітрова поблизу с. Королівка [Vikyrychak 2018]. У літній період ця нічниця виявлена на Поділлі на суміжжі з досліджуваним регіоном [Tyshchenko 2004].

Широковух європейський — *Barbastella barbastellus*. ЧКУ (2021), МСОП (NT), БРК (2), БНК (2), EUROBATS. Рідкісний для досліджуваного регіону вид ссавців, проте у суміжних районах Поділля відомі масові зимові скупчення [Drebet 2020]. Цілком ймовірно, що у літній період широковухи формують виводкові колонії і у межах досліджуваного регіону. Поодинокі особини виявляли в різний час у печері Кришталева [Tatarynov 1962; Godlevska et al. 2005]. Нами 24.02.2019 виявлено одну особину на зимівлі у печ. Кришталева (Лисячий хід), а 28.01.2020 — дві особини у печері Теклівській (поблизу с. Мишків). Літні знахідки виду у межах досліджуваного регіону невідомі.

Нетопир нізмей — *Pipistrellus pygmaeus*. ЧКУ (2021), МСОП (LC), БРК (2), БНК (2), EUROBATS. Відомий з регіону за єдиною знахідкою. Під час хіроптерологічних досліджень 01.07.2017 в урочищі Вовчків (поблизу с. Лисичники) за допомогою ультразвукового детектора було зафіксовано голосові сигнали цього виду кажанів (усне повід. А. Т. Башти).

Пергач нізній — *Eptesicus serotinus*. ЧКУ (2021), МСОП (LC), БРК (2), БНК (2), EUROBATS. В ході наших досліджень цей вид був виявлений двічі у стані зимової гібернації: 04.03.2019 — у підвалі офісу НПП «Дністровський каньйон» в м. Заліщики та 24.01.2021 у привхідному залі печери Млинки. У літній період одна особина відловлена у печері Лиличка (поблизу с. Лисичники). На низьку чисельність виду у Каньйоновому Придністер'ї вказують результати інших сучасних досліджень [Tyshchenko 2004; Godlevska et al. 2005].

Рис. 13. Рідкісні види ссавців досліджуваного регіону: горностаї у зимовому хутрі (окол. с. Головчинці 11.03.2015), широковух європейський (окол. с. Мишків печера Теклівська 28.01.2020, фото автора).

Fig. 13. Rare mammal species of the studied region: ermine in winter coat (near the village of Holovchyntsi, 11.03.2015), western barbastelle (near the village of Myshkiv, Teklivska Cave, 28.01.2020, author's photo).

Чисельність кажанів на зимівлі у підземних сховищах Придністер'я у XXI ст. не скоротилася, а деяких видів помітно зросла. Це свідчить про те, що режим використання печер (у наукових і рекреаційних цілях) не перешкоджає виконанню ними ролі зимових сховищ для цієї групи видів тварин з високим природоохоронним статусом. Вхідні двері обладнано отворами для безперешкодного проникнення кажанів, масові екскурсійні відвідування проводяться поза місцями скупчень кажанів. Окрім охорони кажанів на місцях зимівлі, важливим є збереження їх у літній період, насамперед виводкових колоній самок, та подолання негативного іміджу кажанів засобами еколого-освітньої роботи.

3.2.3. *Muriformes* — *Мишоподібні*

Щур водяний — *Arvicola amphibius* МСОП (LC). Нечисельний в регіоні вид, що визнається насамперед малою кількістю місць придатних для проживання виду (водойми зі стоячою чи повільнотекучою водою та великою кількістю вищої водної рослинності). В Каньйоновому Придністер'ї ріки мають характер гірських зі швидкою течією (див. статтю про кутору). Умови для проживання виду формуються лише на їх окремих ділянках. В ході наших досліджень щур водяний виявлений 24.08.2014 у денні години в усті струмка Провал (притока Дністра) біля с. Берем'яни. Одна особина цього виду була відловлена 11.10.2017 на березі р. Джурич поблизу с. Нирків. Ще одне спостереження цього виду гризунів проведене 7.09.2014 в денні години на заростаючому болітці, що утворилося внаслідок виходу джерел, в окол. с. Головчинці. Звірок спокійно поїдав надводні частини рослин, сидячи на підводних посеред ряски. В останні роки відбувається скорочення площі біотопів, придатних для проживання цього виду. Це пов'язано з обмілінням річок, скороченням площ болотистих угідь, що спричинено як природними чинниками так меліоративними (осушувальними) роботами проведеними у 1970–1980-х рр., розорюванням прибережних смуг, потраплянням у водотоки хімічних засобів догляду за культурними рослинами.

Полівка підземна — *Microtus subterraneus*. МСОП (LC). Малочисельний у регіоні вид. У ході наших досліджень виявлений двічі: 30.05.2013 відловлена у листяному лісі над поясом вапнякових скель в урочищі Лиличка, що поблизу с. Лисичники та 16.10.2023 — у грабовому лісі поблизу с. Касперівці.

3.2.4. *Caniformes* — *Псоподібні*

Куниця лісова — *Martes martes*. МСОП (LC), БРК (3). Візуальні спостереження цього виду хижих стаються вкрай рідко. 07.03.2014 виявлена у гнізді вивірки на висоті близько 15 м над землею на залісненому схилі Дністра поблизу с. Колодрібка (урочище Фарикова криничка). 29.05.2022 красзнавець Ігор Нагірний натрапив на виводок куниць у лісовому масиві на схилі поблизу Червоної гори (с. Берем'яни). Дорослі та дитинчата поводитись спокійно, вдалось зазняти їх життя на відео.

Тхір темний — *Mustela putorius*. ЧКУ (2021), МСОП (LC), БРК (3). 07.2008 р. було виявлено виводок тхорів на сільському обійсті посеред масиву індивідуальної забудови у центральній частині с. Дзвиняч [Skilsky 2017]. Нами тхір візуально спостерігався 06.09.2021 на узбіччі дороги поблизу с. Глушка та 27.07.23 на дорозі М-19 поблизу с. Бересток. Певну інформацію про цей вид дають знахідки особин, що загинули на дорогах від зіткнення з автотранспортом. Зокрема, 13.09.2021 виявлено мертву особину при дорозі поблизу с. Зелений Гай, а 17.10.2021 та 26.02.2022 знайдено щоразу по одній особині на моніторинговій ділянці автошляху М-19 поблизу с. Бересток, що також загинули від зіткнення з автотранспортом. В умовах сучасного тотального розорювання придорожні смуги залишаються острівками дещо ряснішого біорізноманіття, зокрема і стосовно фауни мікромамалій. Саме цим можна пояснити спостереження цього тхора біля доріг, як і часту загибель на автошляхах загалом хижих ссавців, про що згадано вище.

Горностай — *Mustela erminea*. ЧКУ (2021), МСОП (LC), БРК (3). Зафіксовано візуально одну особину 02.08.2014 у заростях верболозу на березі Дністра поблизу устя р. Провал в окол. с. Берем'яни та одну особину 11.03.2015 на березі р. Тупа поблизу с. Головчинці. За

слідами на снігу горностая виявлено 11.12.2019 — у лісовому масиві поблизу с. Синьків, на острові на Дністрі 22.01.2021, 08.02.2023 — в заплаві Джурина поблизу с. Устечко. Вказані знахідки свідчать, що горностаї — широко розповсюджені, проте нечисленні види хижих ссавців дослідженого регіону.

Стабільне існування популяцій хижих ссавців можливе за умови збереження їхніх оселищ, що найповніше може бути зrealізовано на територіях природо-заповідного фонду.

Підсумки

Лівобережжя Каньйонного Придністер'я, займаючи близько 0,5% території України, репрезентує понад 43% видового складу рецентної фауни ссавців країни.

Багатство теріофауни регіону, як і його біорізноманіття загалом, визначається рядом абіотичних чинників, серед яких, насамперед, треба вказати на складну геологічну будову та сильно розчленований рельєф поверхні. Регіон характеризується контрастним поєднанням змінених господарською діяльністю ландшафтів та ділянок, де природні комплекси зазнали незначної трансформації. Завдяки цьому тут наявні стабільні популяції деяких видів, які є рідкісними у масштабах всієї України. Зокрема, чисельними видами тут є підковик малий, нічниця велика, хом'як звичайний, видра річкова. Каньйонне Придністер'я — печерний регіон, тому у складі його теріофауни є значна частка троглофільних видів кажанів. Саме ця група є ядром раритетної складової теріофауни (17 із 26 наявних червонокнижних видів).

За останні 75 років фауна ссавців Каньйонного Придністер'я зазнала істотних змін, які загалом характерні для теріофауни Поділля. Важливим фактором сталого існування популяцій ссавців регіону стало оголошення тут низки природоохоронних територій національного та регіонального значення.

Подяки

Автор висловлює подяку І. Загороднюку за різнобічну допомогу при підготовці цієї публікації зокрема за надання текстів давніх публікацій. Дякую А.-Т. Башті за надання неопублікованих даних та цінні зауваження до рукопису статті. Моя подяка науковим працівникам НПП «Дністровський каньйон» за допомогу при проведенні польових досліджень; П. Площанському за підготовку рисунків.

Значна частина наведених у публікації фактів зібрана при виконанні Програми «Літопис природи» Національного природного парку «Дністровський каньйон» за 2012–2023 роки.

References

- Abelentsev, V. I., B. M. Popov. 1956. Order Chiroptera, or bats. *In: Fauna of Ukraine. Volume 1 (Mammals), Issue 1.* Acad. Sci. Ukr. RSR Press, Kyiv, 229–446. [In Ukrainian]
- Abelentsev, V. I., I. G. Pidodlichko. 1956. *Order Insectivora.* *In: Fauna of Ukraine. Volume 1 (Mammals), Issue 1.* Acad. Sci. Ukr. RSR Press, Kyiv, 70–228. [In Ukrainian]
- Akimov, I. A. (ed.). 2009. *Red Book of Ukraine. Animal World.* Globalconsulting, Kyiv, 1–545. [In Ukrainian]
- Bashta, A.-T. V., O. K. Vikyrychak. 2015. Wintering bat (Chiroptera) censuses in some underground shelters of the NNP 'Dniistrovskiy Canyon' and adjacent areas (2013/2014). *In: Regional Aspects of Floristic and Faunistic Research. Issue 2.* Druk Art, Chernivtsi, 288–291. [In Ukrainian]
- Bashta, A.-T., O. K. Vikyrychak. 2017. Bat wintering (Chiroptera) in some undergrounds of the NNP 'Dniistrovskiy Canyon' area (censuses results 2014–2017). *In: Scientific Bases of Nature Conservation Management of Ecosystems of the Dniester Canyon Region. Issue 2.* Druk Art, Chernivtsi, 106–109. [In Ukrainian]
- Buchko, V. V. 2010. Beaver in Galician National Natural Park. *Nature Reserves in Ukraine*, 16 (2): 70–72
- Godlevska, O. V., Y. V. Petrusenko, V. M. Tyschenko, I. V. Zagorodniuk. 2005. Winter aggregations of bats in caves of Central Podillya (Ukraine). *Vestnik zoologii*, 39 (2): 37–45. [In Ukrainian]
- Godlevska, O. V., V. M. Tyshchenko, M. A. Ghazali. 2010. Current status of cave-dwelling bats of Podillia and the Middle Dniester Region (Ukraine). *Nature Reserves in Ukraine*, 16 (1): 53–64. [In Ukrainian]
- Godlevska O., I. Parnikoza, V. Rizun, H. Fesenko, Y. Kutson, [et al.]. 2010. *Fauna of Ukraine: Conservation Categories. Reference Book.* Eds L. Godlevska, H. Fesenko. Kyiv, 1–80.
- Godlevska, E. 2012. Results of the work of the bat contact-centre (Ukraine). *Scientific Notes of the Tavrichesky National University. Series Biology, Chemistry*, 25 (64, No. 4): 12–20. [In Russian]
- Godlevska, L. V. 2015. Northward expansion of the winter range of *Nyctalus noctula* (Chiroptera: Vespertilionidae) in Eastern Europe. *Mammalia*, 79 (3): 315–324. [CrossRef](#)
- Drebet, M. 2018. Bat fauna monitoring in urban landscapes of Podillia (Ukraine) based on results of the work of Kami-anets-Podilskiy contact centre. *Theriologia Ukrainica*, 16: 145–148. [CrossRef](#)
- Drebet, M. 2020. The western barbastelle (*Barbastella barbastellus*) in Podillia: a phase of population growth. *Novitates Theriologicae*, 11: 83–91. [In Ukrainian] [CrossRef](#)
- Kovalishyn, D. 2011. Physical and geographic zoning. *Natural*

- conditions and resources of the Ternopil Region. Terno-graf LLC, Ternopil, 318. [In Ukrainian]
- Kuntze, R., J. Noskiewicz. 1938. *Zarys zoogeografii polskiego Podola. Tom VII*. Nakładem Towarzystwa Naukowego, Lwów, 1–538.
- Kvasha, V. I., O. K. Vikyrchak. 2000. Ecological and faunistic characteristics of wintering species of bats (Chiroptera) at Middle Transdnistria. *Scientific notes of the Ternopil Ped. University. Series Biology*, No. 4 (11): 22–25. [In Ukrainian]
- Lomnicki, M. 1870. Zapiski z wycieczki podolskiej odbytej w roku 1869 pomiędzy Seretem, Zbruczem a Dniestrem. *Sprawozdanie Komisji Fizyograficznej. Kraków*, 4: 41–85.
- Niezabitowski, E. 1933. *Klucz do oznaczania zwierząt ssących polskich*. Nakład Koła Przyrodników, Krakow, 1–124. <https://u.to/JXs61A>
- Petrushenko, Y. V. 2002. Cave-dwelling bats and methods of their census. In: *Bats of Ukraine and Neighboring Countries: a guide for field research*. NMNH NAS of Ukraine, Kyiv, 29–38. (Series: Proceedings of the Theriological School; Vol. 3). [In Ukrainian]
- Pietruski, S. K. 1853. *Historia naturalna zwierząt ssących dzikich galicyjskich [etc.]*. Drukarnia Zakładu Narodowego imienia Ossolińskich, Lwów, 1–100. <https://goo.gl/5PCY>
- Polushyna, N. 1998. State of bat population in the Western Podillia. In: Zagorodniuk I. (ed.). *European Bat Night '98 in Ukraine*. Kyiv, 106–116. (Series: Proceedings of the Theriological School; Vol. 1). [In Russian]
- Sachanowicz, K., A. Wower, A. Bashta. 2006. Further range extension of *Pipistrellus kuhlii* (Kuhl, 1817) in Central and Eastern Europe. *Acta Chiropterologica*, 8: 543–548. CrossRef
- Sharlemagne, N. V. 1949. Beaver in Ukraine. *Priroda*, No. 3: 73–75 [In Russian]
- Shevchyk, L. 1998. Species composition of mouse-like rodents (Muroidea, Mammalia) Ternopil region (Ukraine). *Vestnik zoologii*, 127–132. [In Ukrainian]
- Shydlovskyy, I., A. Zatushevsky, O. Kusnezh. 2018. Bats (Chiroptera) in the collection of the Zoological Museum of Lviv University, Ukraine. *Theriologia Ukrainica*, 16: 85–90. CrossRef
- Shkvyrya, M. G. 2010. Podolskaya population of the forest cat, *Felis silvestris* (Carnivora, Felidae), in Ukraine. *Visnyk zoology*, 44 (3): 279–280. [In Russian]
- Shtyk, O., Z. Mamchur. 2020. Muroid rodents of the natural landmark 'Chervone' (Dnister Canyon): specifics of species composition and community structure. *Theriologia Ukrainica*, 20: 67–72. [In Ukrainian] CrossRef
- Skilsky I. V., Meleshchuk L. I. 2017. Records of the rare mammals species in the Prut-Dnister interfluvium and adjacent territories. In: *Scientific Bases of Nature Conservation Management of Ecosystems of the Dnister Canyon Region. Issue 2*. Druk Art, Chernivtsi, 106–109. [In Ukrainian]
- Smirnov, N. A., V. I. Malik. 2011. The first finding of *Mus spicilegus* mounds (Mammalia, Rodentia) in the territory of Western Podolia. *Vestnik zoologii*, 45 (2): 172. [In Russian]
- Sokur, I. T. 1963. New materials for the knowledge of the fauna of small mammals of Ukraine. *Collection Works Zool. Museum of the Academy of Sciences of the Ukrainian SSR*, 32: 29–42. [In Ukrainian]
- Strelkov, P. P. 1988. Brown (*Plecotus auritus*) and gray (*Plecotus austriacus*) long-eared bats (Chiroptera, Vespertilionidae) in the USSR. Message 1. *Zoologicheskii Zhurnal*, 67 (1): 90–101. [In Russian]
- Talposh, V. S., B. R. Pylivsky. 1998. *Fauna of Vertebrates of Ternopil Region*. Navchalna Knyha Bohdan, Ternopil, 1–80. [In Ukrainian]
- Tatarynov, K. A. 1956. *Mammals of the Western Regions of Ukraine*. Edition of the Academy of Sciences of the Ukrainian SSR, Kyiv, 1–188. [In Ukrainian]
- Tatarynov, K. A. 1962. Caves of Podolia, their fauna and protection. *Ochrana prirody i zapovednoje delo v SSSR; issue 7*. AS USSR. Moscow, 88–101. [In Russian]
- Tatarynov, K. A. 1973. *Vertebrate Fauna of Western Ukraine*. Edition of Lviv University, Lviv, 1–257. [In Ukrainian]
- Tatarynov, K. A. 1974. Bats of Podolia and the Northern Carpathians. Indices of their abundance and ways of protection. *Materials of the 1st All-Union Conf. on Bats (Chiroptera)*. Zool. Inst. AS USSR, Leningrad, 58–60. [In Russian]
- Tkachuk, Y. 2000. New Records of the European Wild Cat in the Bucovina. *Vestnik zoologii*, 34 (6): 80. [In Russian]
- Tsys, P. N. 1962. *Geomorphology of the Ukrainian SSR*. Edition of Lviv University, Lviv, 1–224. [In Ukrainian]
- Tyshchenko, V. 1999. Findings of *Myotis nattereri* and *M. bechsteinii* (Mammalia, Chiroptera) in the south of the Ternopil region. *Vestnik zoology*, 33 (3): 100.
- Tyshchenko, V. 2002. The current state and ecological features of the nightingale (*Myotis daubentonii*) in Podillia. *Visnyk of Luhansk State ped. Univ.*, No. 1 (45): 140–149. [In Ukrainian]
- Tyshchenko V. 2004. Late summer accumulations of bats (Chiroptera) in the dungeons of Podillia. *Uchenye zapisky Tavrich. Natl University. Series Biology, chemistry*. 17 (56, No. 2): 98–105. [In Ukrainian]
- Vargovich, R. 1998. Hibernation of bats (Chiroptera) in gypsum caves of Bukovina and Podillia. In: Zagorodniuk, I. (ed.). *European Bat Night '98 in Ukraine*. Kyiv, 117–123. (Series: Proceedings of the Theriological School; Vol. 1). [In Ukrainian]
- Verkhratsky, I. 1869. About bats. In: *Pravda. Scientific and Literary Letters (Lviv)*, 3 (17): 150–151. [In Ukrainian] <https://goo.gl/CR3TIH>
- Verkhratsky, I. 1869 b. About bats (End). In: *Pravda. Scientific and Literary Letters (Lviv)*, 3 (18): 158–160. [In Ukrainian] <https://goo.gl/jNBxfG>
- Vikyrchak, O. K., Zagorodniuk, I. V. 2010. New records of rare mammal species in the territory of Chernivtsi region. In: Skilsky, I. V., N. A. Smirnov (eds). *Problems of Studying and Protection of Natural and Transformed Ecosystems*. DrukArt Press, Chernivtsi, 152–156. [In Ukrainian]
- Vikyrchak, O. 2014. Findings of the wildcat, *Felis silvestris* Schreber, 1777 (Carnivora, Felidae), on the territory of Ternopil region, Ukraine. *Proceedings of the Theriological School*, 12: 108–110. [In Ukrainian] CrossRef
- Vikyrchak, O., 2018. Results of censuses of troglodyte bat species in the Middle Dnister Region (Ukraine) in 1984–2000. *Theriologia Ukrainica*, 16: 17–24. [In Ukrainian] CrossRef
- Vikyrchak, O., A. Bachynsky. 2019. Experience and results of acclimatization of the European rabbit (*Oryctolagus cuniculus*) in Ternopil region in 1976–1980. *Theriologia Ukrainica*, 17: 88–91. [In Ukrainian] CrossRef
- Vikyrchak, O., P. Ploshchansky. 2020. Finds of the fat dormouse (*Glis glis*) in cave-type shelters in the Middle Dnister Region. *Theriologia Ukrainica*, 19: 96–102. [In Ukrainian] CrossRef
- Vikyrchak, O. 2020a. New data on the expansion of the European beaver (*Castor fiber*) on the left bank of the Middle Dnister. *Novitates Theriologicae*, 11: 140–144. [In Ukrainian] CrossRef
- Vikyrchak, O. 2020b. The mound-building mouse (*Mus spicilegus*) in Western Podillia: expansion on the left bank of the Dnister. *Theriologia Ukrainica*, 20: 73–78. [In Ukrainian] CrossRef
- Vikyrchak, O., P. Ploshchansky, A. Bachynsky, T. Mykytiuk. 2021. Composition of winter aggregations of bats (Chiroptera) in cave-type shelters in the Middle Dnister region (census of 2021). *Theriologia Ukrainica*, 22: 111–124. [In Ukrainian] CrossRef

- Vikyrychak, O. 2022. The Eurasian water shrew (*Neomys fodiens*) in the Dnister Canyon National Nature Park. *Novitates Theriologicae*, **13**: 37–42. [In Ukrainian] [CrossRef](#)
- Wierzejski, A. 1867. Zapiski z wycieczki podolskiej. *Sprawozdanie Komisji Fizyograficznej. Tom 1*. Kraków, 165–179.
- Zagorodniuk, I. V., V. I. Berezovsky. 1994. *Mus spicilegus* (Mammalia) in the fauna of Podolia and the northern border of its range in Eastern Europe. *Zoologicheskii zhurnal*, **73** (6): 110–119. [In Russian] <https://shorturl.at/ajzQ7>
- Zagorodniuk, I. V., O. O. Fedorchenko. 1995. Allopatric species among rodent group *Spermophilus suslicus* (Mammalia). *Vestnik zoologii*, **29** (5–6): 49–58. [In Russian] <https://shorturl.at/ksC67>
- Zagorodniuk, I. V. 1996. Sibling species of mice from Eastern Europe: taxonomy, diagnostics and distribution. *Reports of the NAS of Ukraine*, No 12: 166–17.
- Zagorodniuk, I., O. Kysselyuk, I. Polischuk, I. Zenina. 2002. Units of measure of population abundance and the minimal scheme for census of mammals. *Visnyk of the Lviv University. Biology Series*, **30**: 8–17. [In Ukrainian]
- Zagorodniuk, I., L. Godlevska, V. Tyshchenko, Y. Petrushenko. 2002. *Bats of Ukraine and Adjacent Countries: a Guide for Field Investigations*. Natl. Mus. Nat. Hist., NAS of Ukraine, Kyiv, 1–110. (Series: Proceedings of the Theriological School; Vol. 3). [In Ukrainian] <https://shorturl.at/dhipL>
- Zagorodniuk, I. V. 2009. Taxonomy and nomenclature of the non-Muroidea rodents of Ukraine. *Proceedings of Zoological Museum. Kyiv*, **40**: 147–185. [In Ukrainian] <https://shorturl.at/ftwG1>
- Zagorodniuk I., V. Tyshchenko, Y. Petrushenko. 2000. Horseshoe bats (*Rhinolophus*) in the Dnister region as most east-northern part of their range in Europa. *Studia Chiropterologica*, **1**: 115–132.
- Zagorodniuk, I., M. Gavrilyuk, M. Drebet, I. Skilsky, A. Andrusenko, A. Pirkhal. 2014 Wildcat (*Felis silvestris* Schreber, 1777) in Ukraine: modern state of populations and expansion of species eastwards. *Studia Biologica*, **8** (3): 233–254. [CrossRef](#)
- Zagorodniuk, I., S. Kharchuk. 2020. List of mammals of Ukraine 2020: additions and clarifications. *Theriologia Ukrainica*, **20**: 10–28. [In Ukrainian] [CrossRef](#)
- Zagorodniuk, I. 2020. Distribution and variation of mice group *Sylvemus microps* & *uralensis* in Eastern Europe: fragmentation and clines. *Theriologia Ukrainica*, **20**: 91–104. [CrossRef](#)
- Zaverukha, B. V. 1985. *Flora of Volyn-Podillia and its Genesis*. Naukova Dumka. Kyiv, 1–192. [In Russian]
- Zawadzki, A. 1840. *Fauna der Galizisch Bukowinischen Wirbthiere*. Schmeizerbarts Verlag., Stuttgart, 13–35.